अध्याय एक

शोधपरिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

प्रस्तुत शोधकार्य लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दभण्डारको अध्ययन विषयमा आधारित छ । शब्दभण्डार भाषाको एक महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । भाषाले मात्र मानिसको प्रगतिको बाटो अगाडि बढाउन सक्छ । संसारमा सातहजार जति भाषाहरू रहेको अनुमान छ । संसारका भाषाहरूलाई विभिन्न भाषा परिवारमा वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ । तीमध्ये भारोपेली भाषा परिवारपछिको दोस्रो ठूलो भाषा परिवार चिनियाँ तिब्बती भाषा परिवार हो । नेपालमा सबैभन्दा धेरै भाषाहरू यसै परिवारका छन् । लिम्बू भाषा पनि यसैअन्तर्गत पर्दछ । लिम्बू भाषाको शब्दभण्डार पनि विशिष्ट प्रकारको छ ।

आधारभूत शब्द भन्नाले कुनै पनि भाषा प्रयोग गर्दा नछुट्ने शब्दलाई बुझिन्छ । भौगोलिक क्षेत्र वा सामाजिक परिवेशगत आधारमा भाषाका आधारभूत शब्दहरू भिन्नाभिन्नै देखिन्छन् । अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशका भाषाहरूलाई हेर्दा ती भाषाका अझ बढी र समृद्ध किसिमका शब्दहरू पाउन सकिन्छ । एउटा सानो भौगोलिक क्षेत्र रहेको देश नेपालमा १२३ भाषाहरू बोलिन्छन् । यी सबै भाषाका आ-आफ्नै आधारभूत शब्दहरू छन् । यिनै विभिन्न भाषाका आधारभूत शब्दहरूको वचावटका निमित्त नेपालमा बोलिने सबै भाषाले संविधानतः राष्ट्रिय भाषाको स्थान पाइसकेका छन् । सबै भाषाको विकास हुनु आवश्यक छ । नेपालका भाषाहरूमध्ये लिम्बू भाषा पनि एक मुख्य भाषा हो ।

यो भाषा मुख्यतः नेपालको सुदूरपूर्वी क्षेत्रमा अवस्थित लिम्बू जातिले बोल्दछन् । लिम्बू भाषाका आफ्नै मौलिक सिरिजङ्गा लिपि रहेको छ । लिम्बू भाषामा अन्य भाषाका जस्तै मौलिक शब्दहरूको विकास भएको छ । लिम्बू भाषाको शब्दभण्डार अन्य भाषाको भन्दा फरक भएकाले लिपिगत संरचना पनि फरक रहेको छ । भाषाका शब्दभण्डारको अध्ययन अनुसन्धानले यसको संरक्षण र विकासमा ठोस टेवा पुग्दछ । यसै सन्दर्भमा लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डारको अध्ययन गरी यो शोधपत्र तयार पारिएको हो ।

१.२ समस्याकथन

लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दहरूको अध्ययन नै प्रस्तुत शोधकार्यको प्रमुख समस्या हो । यस मूल समस्याको समाधानमा पुग्नका लागि निम्नलिखित शोधप्रश्नहरूको तथ्यपरक र वस्तुपरक विश्लेषण गरिएको छ :

(क) लिम्बू भाषाको स्वरूप के-कस्तो छ ?

(ख) लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डार के कस्तो छ ?

(ग) कार्यका आधारमा यस भाषामा के कस्ता शब्दहरू छन् ?

१.३ शोधको उद्देश्य

समस्याकथनमा उठाइएका मूलभूत प्रश्नहरूको समाधान गर्नु नै प्रस्तुत शोधकार्यको मुख्य उद्देश्य हो । यस मुख्य उद्देश्यको प्राप्तिका लागि प्रस्तुत शोधकार्यका अन्य उद्देश्यहरू यसप्रकार रहेका छन् :

(क) लिम्बू भाषाको स्वरूपलाई प्रस्तुत गर्नु,

(ख) लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डारको सङ्कलन गर्नु,

(ग) यस भाषाका शब्दलाई कार्यका आधारमा वर्गीकरण र विश्लेषण गर्नु ।

१.४ शोधको सान्दर्भिकता र उपादेयता

विचार सम्प्रेषणको प्रभावशाली माध्यम भएकाले भाषा बुझ्न र बोल्नका लागि प्रशस्त शब्दभण्डारको ज्ञान हुनु जरुरी छ । बोध र अभिव्यक्ति क्षमतालाई प्रगाढ बनाउनको लागि शब्दहरूको आवश्यकता पर्दछ । जति धेरै शब्दहरूको क्षमता वक्तामा हुन्छ, त्यति नै सक्रिय रूपले वक्ताले भाषा सम्प्रेषण गर्न सक्छ ।

नेपाल एक भूपरिवेष्ठित देश हो । नेपाल विभिन्न जातजातिहरू बीचको एकताबाट नेपाली राष्ट्रियताको निर्माण भएको हो । नेपालमा बोलिने सम्पूर्ण भाषाहरू नेपालका राष्ट्रिय सम्पदा हुन् । त्यसैले यी भाषिक सम्पदाको जबसम्म सन्तुलित र समुचित रूपमा अध्ययन गर्न सकिँदैन, तबसम्म भाषाको प्रकृति र स्वरूप पत्ता लगाउन सकिँदैन । लिम्बू भाषीलाई नेपली भाषाको राम्रो ज्ञान नभएसम्म भाषाको सुधार तथा विकास हुन सक्दैन । लिम्बू भाषा भविष्यमा लोप हुन नदिनका लागि अहिलेदेखि नै यस भाषाको संरक्षण र संवर्द्धन गर्न

समयसमयमा नै अध्ययन अन्वेषण हुन आवश्यक देखिन्छ । साथै स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषाको बीचका समानता र भिन्नता छुट्याउन सजिलो हुन गई भाषा शिक्षण र विकासमा सहयोग पुग्दछ । त्यसैले लिम्बू भाषाको विकासको लागि नेपाली भाषाको मानक रूपसँग तुलना गरेर हेर्न जरुरी छ । नेपालमा बोलिने विभिन्न परिवारका विभिन्न भाषाहरूको अध्ययन गर्नु आवश्यक छ । लिम्बू भाषाका विभिन्न पक्षका बारेमा खोज अनुसन्धान र अध्ययन भएका छन् तापनि यसको आधारभूत शब्दभण्डारको छुट्टै अध्ययन अहिलेसम्म कहीँ कतै नभएकाले प्रस्तुत शोधकार्य अत्यन्त सान्दर्भिक बनेको छ ।

लिम्बू भाषाका बारेमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न चाहने अनुसन्धानकर्तालाई यसबाट सहयोग प्राप्त हुन्छ । लिम्बू भाषामा रहेका शब्दहरूको जानकारी लिन चाहने सबै जिज्ञासुका लागि यस शोधकार्यको उपादेयता रहेको छ । यस शोधले लिम्बू भाषासम्बन्धी खोज अध्ययनका विभिन्न पाटोमा मद्दत पुऱ्याउँछ ।

१.५ शोधकार्यको सीमाङ्कन

यस शोधकार्यका आफ्नै सीमा छन् । प्रस्तुत शोधकार्यलाई निम्नलिखित सीमाभित्र बाँधिएर तयार पारिएको छ :

(क) प्रस्तुत अध्ययन लिम्बू भाषीहरूले प्रयोग गर्ने शब्दहरूमा मात्र केन्द्रित रहेको छ ।

(ख) प्रस्तुत अध्ययन झापा जिल्लाको खुदुनाबारी गा.वि.स.का लिम्बू भाषी जनसङ्ख्यालाई मात्र आधार मानेर यस भाषाका शब्दहरूको सङ्कलनका आधारमा गरिएको छ ।

(ग) यस अध्ययनमा लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दभण्डारलाई मात्र प्रस्तुत गरिएको छ ।

(घ) लिम्बू भाषाका शब्दलाई कार्यका आधारमा मात्र वर्गीकरण गरिएको छ ।

१.६ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधकार्यबाट तयार हुन आएको यस शोधपत्रलाई सङ्गठित, शृङ्खलित र व्यवस्थित तुल्याउन निम्नलिखित अध्यायमा विभाजन गरी प्रस्तुत गरिएको छ :

अध्याय एक : शोधपरिचय

यस अध्यायमा अध्ययनको पृष्ठभूमि, समस्याकथन, शोधको उद्देश्य, शोधको सान्दर्भिकता र उपादेयता, शोधकार्यको सीमाङ्कन र शोधकार्यको रूपरेखा शीर्षक रहेका छन् ।

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र अवधारणात्मक ढाँचा

यस अध्यायमा पूर्वकार्यको समीक्षा र यसअन्तर्गत पुस्तक समीक्षा र शोध समीक्षा तथा अवधारणात्मक ढाँचा रहेको छ । यस शोधशीर्षकको अवधारणात्मक ढाँचाअन्तर्गत शब्दभण्डारको परिचय, शब्दवर्गको परिचय, लिम्बू भाषाको परिचय, लिम्बू भाषिकाको परिचय रहेका छन् ।

अध्याय तिन : अध्ययन विधि र प्रक्रिया

यस अध्यायमा तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि पुस्तकालयीय अध्ययन, अन्तर्वार्ता र क्षेत्रीय अध्ययनलाई अपनाइएको छ भने सामग्री सङ्कलनका स्रोतहरूअन्तर्गत प्राथमिक स्रोत र द्वितीय स्रोत रहेका छन् । अन्त्यमा तथ्याङ्कको विश्लेषण प्रक्रिया शीर्षक रहेका छ ।

अधयाय चार : लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डार

यस अध्यायमा लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डार शीर्षक रहेको छ । यसअन्तर्गत सजीव वस्तु जनाउने शब्दहरू र त्यसअन्तर्गत घर पालुवा जनावर, चेतनशील प्राणी, जङ्गली जनावर, घरपालुवा पन्छी, जङ्गली पन्छी, कीटपतङ्ग, रुख, विरुवा र फूल जनाउने शब्दहरू छन् । निर्जीव वस्तुअन्तर्गत घर सामग्री जनाउने, प्राकृतिक स्रोत साधन र मानव निर्मित वस्तु जनाउने शब्दहरू छन् । अन्त्यमा शरीरका अङ्ग, खाद्य, पेय पदार्थ र स्वाद, नातासम्बन्ध, रोग, रङ्ग, समय, महिना, दिन, ऋतु बुझाउने शब्दहरू रहेका छन् ।

अध्याय पाँच : कार्यका आधारमा लिम्बू भाषाको शब्दको वर्गीकरण

यस अध्यायमा कार्यका आधारमा लिम्बू भाषाको शब्दको वर्गीकरण रहेको छ । जसमा नामअन्तर्गत जातिवाचक, व्यक्तिवाचक, समूहवाचक, द्रव्यवाचक र भाववाचक छन् ।

सर्वनामअन्तर्गत पुरुषवाचक, सम्बन्धवाचक, प्रश्नवाचक, दर्शकवाचक, निजवाचक र अनिश्चयवाचक छन् । विशेषणअन्तर्गत गुणवाचक, परिमाणबोधक, सङ्ख्यावाचक र सार्वनामिक विशेषण छन् । क्रियाअन्तर्गत वाक्य टुङ्ग्याउने आधारमा, संरचनाको आधारमा, अर्थ प्रधानताका आधारमा र कर्मका आधारमा छन् । क्रिया विशेषणअन्तर्गत स्थानवाचक, समयवाचक, परिमाणवाचक, रीतिवाचक, आवृत्तिवाचक र साधनबोधक छन् । नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निपात र सारांश रहेका छन् ।

अध्याय छ : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

प्रस्तुत शोधपत्रमा अध्यायगत सारांशलाई अनुच्छेदमा प्रस्तुत गरिएको छ भने अध्ययनको निष्कर्षलार्य विश्लेषण खण्डमा केन्द्रित गरी बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । त्यस्तै यस अध्ययनको शैक्षणिक उपयोगितालाई पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

सन्दर्भ सामग्री सूची

परिशिष्ट

व्यक्तिवृत्त

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा

लिम्बू भाषामा यसअघि भएका अध्ययन र अनुसन्धानलाई नै पूर्वकार्य मानी तिनको समीक्षा गर्नु आवश्यक छ । लिम्बू भाषाका सन्दर्भमा केही शोधपत्रहरू, रचनाहरू र पुस्तक पुस्तिकाहरू प्रकाशित भएका छन् तर पनि ती अध्ययनहरूमा लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूको विशिष्ट अध्ययन गरेको पाइएको छैन । यस सम्बन्धमा यसअघि जे जति अध्ययन भएका छन्, तिनको खोजी र लेखाजोखा गरी यहाँ पुस्तक समीक्षा र शोधपत्र समीक्षालाई भिन्नाभिन्नै शीर्षकअन्तर्गत उल्लेख गरिएको छ ।

२.१.१ पुस्तक समीक्षा

कुनै पनि अध्ययनलाई निष्कर्षमा पुऱ्याउन अधिकतम सामग्रीहरू भएमा अध्ययन कार्यलाई सहज बनाउन सकिन्छ । यस अध्ययनलाई सम्पन्न गर्न सहयोग पुऱ्याउन अन्य सामग्रीका रूपमा पूर्वप्रकाशित पुस्तकहरू पनि रहेका छन् । तिनको समीक्षा यसप्रकार गरिएको छ :

आङबाहाङ (२०६१) द्वारा **लिम्बू-नेपाली प्रकृति** नामक पुस्तक प्रकाशन गरिएको छ । यसमा लिम्बू भाषाका विभिन्न प्रकृतिका आधारभूत शब्दहरूको देवनागरी र लिम्बू लिपिमा उल्लेख गरिएको छ । लिम्बू नेपाली प्रकृति नामक उक्त पुस्तकमा लिम्बू भाषाकै आधारभूत शब्दहरू प्रस्तुत भएको र प्रस्तुत शोधकार्य पनि लिम्बू भाषाकै आधारभूत शब्दभण्डारको अध्ययनसँग सम्बन्धित भएकाले यी दुई एक अर्कामा सम्बन्धित छन् । यी दुईमा सम्बन्ध देखिँदा देखिँदै पनि उक्त पूर्वकार्यभन्दा प्रस्तुत शोधकार्यले लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूलाई कार्यका आधारमा समेत वर्गीकरण गर्ने भएकाले भिन्न छुट्याउन समेत रहेको छ । यति हुँदाहुँदै पनि प्रस्तुत शोधकार्यअन्तर्गत आधारभूत शब्दहरूको सामग्री सङ्कलनका क्रममा यो पूर्वकार्य सहयोगी भएको छ ।

कुरुम्बाङ (२०७०) द्वारा **नेपाली-लिम्बू शब्दकोश** नामक पुस्तक प्रकाशन गरिएको छ । यस शब्दकोशमा लिम्बू भाषाका वर्ण, लिपि, विराम र अक्षरहरू प्रस्तुत गरिएका छन् । लिम्बू भाषामै तयार पारिएको यो शब्दकोश प्रस्तुत लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डारसँग

सम्बन्धित छ । लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूलाई शब्दको कार्यमूलक वर्गका आधारमा मात्र देखाइएको हुनाले यो शोधकार्य उक्त पूर्वकार्यसँग केही भिन्न रहेको छ । यति हुँदाहुँदै पनि उक्त पूर्वकार्यले प्रस्तुत शोधकार्यका आधारभूत शब्दहरूको सामग्री सङ्कलनमा सहयोग पुऱ्याएको छ ।

कुरुम्बाङ र तुम्बाहाङके (२०७२) द्वारा **लिम्बू-अङ्ग्रेजी-नेपाली शब्दकोश** नामक पुस्तक प्रकाशन गरिएको छ । यस शब्दकोशमा लिम्बू भाषाका स्वरवर्ण, व्यञ्जनवर्ण, लिपि, विराम, चिह्न, हिज्जे र अक्षरहरूको खोज अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । लिम्बू भाषाको यो शब्दकोश लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दभण्डारको अध्ययनमा आधारित प्रस्तुत शोधकार्यसँग सम्बन्धित छ । प्रस्तुत शोधसँग सम्बन्ध हुँदाहुँदै पनि उक्त पूर्वकार्यभन्दा प्रस्तुत शोधमा लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूलाई कार्यका आधारमा पनि वर्गीकरण गरिएको हुनाले भिन्नसमेत छ । यति हुँदाहुँदै पनि प्रस्तुत शोधकार्यको आधारभूत शब्दहरूको सामग्री सङ्कलनका क्रममा उक्त पूर्वकार्यले सहयोग पुऱ्याएको छ ।

भण्डारी र पोखरेल (२०७२) द्वारा **ऐतिहासिक भाषाविज्ञान र नेपाली भाषा** नामक पुस्तक प्रकाशन गरिएको छ । उक्त पाठ्यपुस्तकको एकाइ चारअन्तर्गत नेपालमा बोलिने भाषा परिवारहरू शीर्षकको उपशीर्षकअन्तर्गत नेपालमा बोलिने चिनियाँ तिब्बती परिवारका भाषाहरूमध्ये लिम्बू भाषाको प्रयोग क्षेत्र, लिम्बू भाषाको धार्मिक ग्रन्थ, लिम्बू भाषाको लिपि, लिम्बू भाषाका भाषिका र लिम्बूभाषी वक्ताहरू (वि.सं. २०६८ को राष्ट्रिय जनगणनाअनुसार) नेपालमा १.२९ प्रतिशत रहेको जस्ता कुराको उल्लेख गरिएको छ । यस पुस्तकमा लिम्बू भाषाका बारेमा केही लेखिएको र प्रस्तुत शोधकार्य पनि लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दभण्डारको अध्ययन भएकाले यी दुईबीच सम्बन्ध रहेको छ । यी दुबैमा सम्बन्ध हुँदाहुँदै पनि उक्त पूर्वकार्यभन्दा प्रस्तुत शोधकार्यले लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूलाई कार्यका आधारमा समेत विभाजन गरी अध्ययन गर्ने उद्देश्य राखिएको हुनाले भिन्नसमेत रहेको छ । यसो हुँदाहुँदै पनि प्रस्तुत शोधकार्यको स्वरूप प्रस्तुत गर्ने क्रममा उक्त पूर्वकार्यले सहयोग पुऱ्याएको छ ।

अधिकारी (२०७२) द्वारा **शिक्षा सेवा प्राविधिक सहायक परीक्षा दिग्दर्शन** नामको पुस्तक प्रकाशन गरिएको छ । यस पुस्तकको पृष्ठ १४२ मा लिम्बू जातिको मूल थलो, लिम्बूहरूको जातीय पुरोहित, लिम्बू जातिले गर्ने पूजापाठ, लिम्बू जातिको पोसाक आदिमा

अनुसन्धान गरिएको छ । उक्त पुस्तकमा लिम्बू जाति र भाषाको परिचय दिइएको र प्रस्तुत शोधकार्यको पनि लिम्बू भाषाको अध्ययनसँग सम्बन्धित भएकाले यी दुईबीच सम्बन्ध रहेको छ । यी दुईबीचमा समानता रहँदारहँदै पनि उक्त पूर्वकार्यभन्दा प्रस्तुत शोधकार्यमा लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डारको अध्ययन गर्ने उद्देश्य राखिएको हुनाले भिन्नसमेत रहेको छ । यति भए तापनि प्रस्तुत शोधकार्यमा लिम्बू भाषाको परिचयको सामग्री सङ्कलनका क्रममा उक्त पूर्वकार्यबाट सहयोग प्राप्त भएको छ ।

२.१.२ शोधपत्रको समीक्षा

यस शीर्षकसँग सम्बन्धित रहेर यसअघि गरिएका मिल्दाजुल्दा शोधअध्ययनहरूको समीक्षा यसप्रकार गरिएको छ :

चेम्जोङ (२०६८) द्वारा **पान्थरे लिबू भाषिका एक अध्ययन** शीर्षकमा शोधकार्य गरिएको पाइन्छ । यस शोधमा लिम्बू भाषाको परिचय दिनु, लिम्बू भाषिकाहरूको तुलना गर्नु, उक्त भाषिकाको विशेषता ठम्याउनु र लिम्बू भाषिकाको शब्द सङ्ग्रह, वाक्यरचना र व्याकरणात्मक कोटिहरूको आधारमा विश्लेषण गर्नु प्रमुख उद्देश्य रहेका छन् । यस शोधमा सर्वेक्षण पद्धति र क्षेत्रअध्ययन पद्धति अवलम्बन गर्दै पान्थर क्षेत्रमा बसोबास गर्ने बुढापाका मानिसहरूलाई २५ जनाको सङ्ख्यामा वक्ताको रूपमा नमुना छनोट गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । यसरी अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषाका अन्य चार भाषिकाहरूमध्ये पान्थरे लिम्बू भाषिका नै लेखन, प्रकाशन, पठनपाठन र बोधगम्यताका दृष्टिले अगाडि रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । प्रस्तुत शोध पनि लिम्बू भाषाकै आधारभूत शब्दहरूको अध्ययन भएकोले यी दुईमा केही समानता देखिन्छ । यस्तो समानता देखा परे पनि पूर्वकार्यले लिम्बू भाषिकाको खोज अनुसन्धान गरेको र प्रस्तुत शोधकार्यमा लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दभण्डारहरूलाई कार्यका आधारमा समेत अध्ययन गर्ने उद्देश्य राखिएकाले यी दुईमा भिन्नता समेत पाइन्छ । यति भएर पनि पूर्वकार्यमा लिम्बू भाषाको परिचय र शब्द सङ्ग्रहजस्ता कुरालाई उल्लेख गरिएकाले प्रस्तुत शोधकार्यको परिचय र शब्द सङ्कलन गर्ने कार्यमा उक्त पूर्वकार्यले मद्दत पुऱ्याएको छ ।

थेबे (२०७०) द्वारा **लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** शीर्षकमा शोधकार्य गरिएको पाइन्छ । यस शोधकार्यमा ताप्लेजुङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली

उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु, वर्णन, विश्लेषण गर्नु र त्रुटिहरूको निष्कर्ष निकाली निराकरणका लागि सुझाव दिनु प्रमुख उद्देश्य रहेका छन् । अध्ययन ताप्लेजुङ जिल्लाको सदरमुकाम फुङलिङ गाविसभित्रका तीन संस्थागत विद्यालय र अन्य गाविसका तीन सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत प्रत्येक विद्यालयबाट १०/१० जना गरी जम्मा ६० जना लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थहरूलाई समानुपातिक रूपमा प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरी अध्ययन गरिएको पाइन्छ । निष्कर्षमा ताप्लेजुङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले अनुनासिक र अनुस्वारको उच्चारणमा सबभन्दा बढी त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ । भाषाकै बारेमा भएको यो पूर्वकार्य प्रस्तुत शोधकार्यसँग केही सम्बन्धित देखिन्छ । सम्बन्धित हुँदाहुँदै पनि यस पूर्वकार्यमा लिम्बू मातृभाषीको उच्चारण पक्षलाई मात्र हेरिएको र प्रस्तुत शोधकार्यमा लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूलाई कार्यका आधारमा वर्गीकरण गरी अध्ययन गरिएकाले भिन्नसमेत छ तापनि प्रस्तुत शोधकार्यको सैद्धान्तिक आधार निर्माण गर्नमा उक्त पूर्वकार्यले सहयोग पुऱ्याएको छ ।

दाहाल (२०७१) द्वारा **कक्षा आठका लिम्बू भाषी विद्यार्थीहरूको अध्ययन** शीर्षकमा शोधकार्य गरिएको पाइन्छ । यस शोधमा कक्षा आठमा लिम्बू पहिलो भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु, त्रुटिका कारण पत्ता लगाउनु र त्रुटिको पहिचान, वर्णन र विश्लेषण गर्नु प्रमुख उद्देश्य रहेका छन् । यस शोधमा मुख्य रूपमा क्षेत्रीय अध्ययन विधि अपनाई ताप्लेजुङ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत ४ ओटा विभिन्न विद्यालयका ६४ जना लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ । लिम्बूभाषी समूहका विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा भाषा सिकाइका चारओटा सिपहरू सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि बोलाइमा र लेखाइमा गरेको, अझ लेखाइमा भन्दा पनि बोलाइमा बढी त्रुटि गर्ने गरेको र यस्तो त्रुटि हुनुको पछाडि पहिलो भाषाको प्रभाव सबैभन्दा ठूलो कारण रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । यो पूर्वकार्य लिम्बू भाषाकै भएकाले र प्रस्तुत शोधकार्य पनि लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूको अध्ययनसँग सम्बन्धित भएकाले यी दुईका बीचमा सम्बन्ध रहेको छ । यिनीहरू बीचमा सम्बन्ध हुँदाहुँदै पनि उक्त पूर्वकार्यभन्दा प्रस्तुत शोधकार्यमा लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूलाई कार्यका आधारमा वर्गीकरणसमेत गरिएकाले भिन्नतासमेत रहेको छ । उक्त पूर्वकार्यमा लिम्बूभाषीको उच्चारण पक्षलाई अध्ययन गरेको छ भने प्रस्तुत

शोधकार्यमा लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूको खोज अध्ययन गरिएको छ । यति हुँदाहुँदै पनि प्रस्तुत शोधकार्यको अवधारणात्मक ढाँचा निर्माणमा सहयोग पुऱ्याएको छ ।

लिम्बू (२०७१) द्वारा **कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । उक्त शोधमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको क्षेत्र पहिचान गर्नु, त्रुटि हुनुको कारण र ती त्रुटिहरूको न्यूनीकरणका लागि सुझाव प्रस्तुत गर्नु प्रमुख उद्देश्य रहेका छन् । यस शोधमा क्षेत्रीय अध्ययन विधि, पुस्तकालयीय विधि, वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले प्राणत्व र घोषत्व उच्चारणमा त्रुटि गरेको, अनुनासिक वर्णको उच्चारणमा पनि धेरै त्रुटि गरेको र लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले 'ण' वर्णलाई 'न' वर्णमा उच्चारण गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ । उक्त पूर्वकार्यमा लिम्बू भाषाकै उच्चारणको अध्ययन भएको र प्रस्तुत शोधकार्य पनि लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूको अध्ययन भएकाले यी दुई बीच सम्बन्ध रहेको छ । यस्तो सम्बन्ध हुँदाहुँदै पनि उक्त पूर्वकार्यमा लिम्बू भाषाको उच्चारण पक्षलाई हेरिएको र प्रस्तुत शोधकार्यमा कार्यका आधारमा आधारभूत शब्दहरूको वर्गीकरण गरी गरिएको हुनाले भिन्नता पनि छ । यति भए तापनि प्रस्तुत शोधकार्य पनि लिम्बू भाषाकै भएको र पूर्वकार्य पनि लिम्बू भाषाको अध्ययनसँग सम्बन्धित भएकाले यी दुई बीचमा केही समानतासमेत रहेको प्रस्तुत शोधकार्यको अवधारणा निर्माण गर्न उक्त पूर्वकार्य सहयोगी भएको छ ।

लिम्बू (२०७२) द्वारा **लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाको व्याकरणको तुलनातमक अध्ययन** शीर्षकमा शोधकार्य गरिएको पाइन्छ । यस शोधकार्यमा लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाका व्याकरण व्यवस्थामा रहेका समानता र भिन्नता केलाउनु र लिम्बू भाषाको सिकाइले स्तरीय नेपाली भाषाको सिकाइमा पारेको प्रभावलाई पहिल्याउनु उद्देश्य रहेका छन् । यस शोधमा प्राथमिक स्रोत र द्वितीयक स्रोतका सामग्रीको प्रयोग गरिएको छ । लिम्बू भाषामा लिङ्गअनुसार क्रियाको रूप परिवर्तन नहुने, लिम्बू भाषामा द्विवचनको व्यवस्था रहेको, नेपाली भाषामा भने एकवचन र बहुवचन मात्र रहेको, नेपाली भाषाको सँगसँगै, निम्तिको ठाउँमा 'नु' को प्रयोग हुने आदि निष्कर्ष निकालिएको छ । यो पूर्वकार्य लिम्बू तथा भाषाका बारेमा तयार पारिएको र प्रस्तुत शोधकार्य पनि लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डारको अध्ययन भएकाले यी दुबै आपसमा सम्बन्धित छन् । यी दुई एक आपसमा

सम्बन्धित भए पनि पूर्वकार्यमा लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाको व्याकरणको तुलनात्मक अध्ययन भएको र प्रस्तुत शोधकार्यमा लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूको अध्ययन हुने भएकाले पूर्वकार्यसँग प्रस्तुत शोधकार्य भिन्न रहेको छ । यति हुँदाहुँदै पनि प्रस्तुत शोधकार्यको सामग्रीको व्याख्या विश्लेषणमा यो पूर्वकार्य धेरै सहयोगी भएको छ ।

यसरी पूर्वकार्यको समीक्षा अध्ययन गर्दा **लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूको अध्ययन** अनुसन्धानहरू गरिए तापनि उपर्युक्त अध्ययनहरू यस अध्ययनको आंशिक आधार मात्र भएको र लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूको अध्ययन क्षेत्रमा कुनै अध्येताले विस्तृत रूपमा अध्ययन गरेको नपाइएको हुँदा यस अध्ययनलाई लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूको अध्ययन क्षेत्रमा मात्र सीमित रहेर अन्य अध्ययनभन्दा फरक, मौलिक र नवीन बनाइएको छ ।

२.२ अवधारणात्मक ढाँचा

कुनै पनि किसिमको अध्ययन अनुसन्धान गर्दा सैद्धान्तिक पक्ष वा अवधारणाको निश्चित ढाँचा अनिवार्य हुन्छ । जसको अभावमा अध्ययन अनुसन्धान पूरा हुन सक्दैन । अवधारणा अध्ययन अनुसन्धानको आधार स्तम्भ हो । त्यसकारण अवधारणाको जगमा टेकेर अध्ययन अनुसन्धान गर्नु प्रभावकारी हुन्छ ।

२.२.१ शब्दभण्डारको परिचय

रूपभन्दा माथिल्लो र पदावलीभन्दा तल्लो अर्थ प्रदान भाषिक एकाइ शब्द हो कुनै पनि भाषामा भएका शब्दहरूको सङ्ग्रह वा भण्डार नै शब्दभण्डार हो । कुनै भाषाको अस्तित्व त्यस भाषाको शब्दसँग रहेको हुन्छ । हरेक भाषाको आफ्नो शब्दभण्डार रहेको पाइन्छ । शब्दविना भाषा भाषा हुँदैन । भाषा र शब्द एक अर्काका परिपूरक मानिन्छन् । शब्दभण्डार भाषाको अमूल्य सम्पत्ति हो । शब्दको मात्रा जति बढी हुँदै जान्छ, त्यति नै समृद्ध भाषा बन्छ । शब्दभण्डारले व्यक्तिको क्षमतालाई प्रदर्शन गर्दछ । जो व्यक्तिमा शब्दको भण्डार हुन्छ, त्यो व्यक्ति विद्वान् हुन्छ । नयाँ नयाँ ज्ञान आर्जनका निम्ति पनि नयाँ नयाँ शब्दलाई ग्रहण गर्नुपर्दछ । “भाषाका शब्द यति धेरै हुन्छन् कि जस्तै मै हुँ भन्ने विद्वान्ले पनि आफ्नो भाषाका सम्पूर्ण शब्दहरू जानेका हुँदैनन्” (पौड्याल, २०७० : ११३) । त्यसैले शब्दभण्डारको क्षेत्र अत्यन्तै विस्तृत र व्यापक हुन्छ ।

शब्दभण्डारले व्यक्तिमा भाषिक ज्ञानको वृद्धि गराउँछ । विभिन्न भाषाहरूका शब्दभण्डार व्यापक रहेका हुन्छन् । शब्दभण्डार आफैँमा शब्दहरूको थुप्रो हो । "शब्दभण्डार भनेको भाषाका शब्दहरूको ढुकुटी हो" (अधिकारी, २०७० : ३६७) । वास्तवमै शब्दभण्डार कुनै पनि भाषाका शब्दहरूको सङ्कलित रूप हो र यी जम्मा भएका शब्दहरू अर्थ प्रदान हुन्छन् । एउटा भाषामा चलन गरिने जति जम्मै शब्दहरूलाई सगोलमा त्यस भाषाको शब्दभण्डार भनिन्छ, जस्तै नेपालीमा प्रयोग गरिने यावत् शब्दहरूको सामूहिक नाउँ नेपाली शब्दभण्डार हो भने अङ्ग्रेजीमा प्रयोग गरिने यावत् शब्दहरूको सामूहिक नाउँ अङ्ग्रेजी शब्दभण्डार हो (शर्मा, २०५३ : २७) । त्यसकारण पनि प्रत्येक भाषामा प्रयोग गरिने शब्दहरूको बृहत् समूह ती भाषाका शब्दभण्डार मानिन्छन् ।

विविध भाषाहरूमध्ये लिम्बू भाषा पनि ठूलो शब्दभण्डार भएको भाषा हो । लिम्बू भाषाका शब्दहरूभित्र पनि मौलिक र आगन्तुक शब्दहरू रहेका छन् । शब्द रचनाका दृष्टिले लिम्बू भाषा निकै नै उत्पादनशील छ । कुनै पनि नयाँ शब्दलाई लिम्बू भाषाको प्रकृति प्रत्ययको विधानले मौलिक बनाउन सकिन्छ ।

२.२.२ **शब्दवर्गको परिचय**

शब्दहरूको वर्गीकृत रूप नै शब्दवर्ग हो । शब्दको वर्गीकरण गर्ने आधार नै शब्दले वाक्यमा गर्ने काम हो । शब्दले वाक्यमा जस्तो कार्य गर्दछ, सोही अनुसारको वर्गमा शब्द पर्दछ । वाक्यमा शब्द प्रयोगको अवस्थाअनुरूप शब्द वर्गीकृत हुन्छ । शब्दवर्गहरू नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक र निपात गरी नौ किसिमका हुन्छन् । "शब्दको वर्गीकरण गर्ने मूल आधार त्यसले वाक्यमा गर्ने कार्य हो । कार्यका आधारमा शब्दलाई नौ वर्गमा बाँड्न सकिन्छ - नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक, विस्यादिबोधक र निपात (बराल र एटम, २०६१ : ३६) ।" वास्तवमै शब्द वाक्यमा जसरी घटित हुन्छ, त्यसैअनुरूप शब्द वर्गीकृत हुन्छ । "शब्दहरूले वाक्यमा आएर विभिन्न काम गर्दछन् । कार्यका आधारमा शब्दहरू नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक, विस्मयादिबाोधक र निपात गरी नौ प्रकारका हुन्छन् । यिनलाई नै शब्दवर्ग वा पदवर्ग भन्ने गरिन्छ" (आचार्य र नेपाल, २०६२ : २४) । वास्तवमै शब्दहरूको नौ रूपलाई नै शब्दवर्ग भनिन्छ ।

यसरी सङ्क्षिप्त रूपमा शब्दवर्गको परिचयलाई यहाँ प्रस्तुत गरिए पनि विस्तृत रूपमा विश्लेषण खण्डमा उल्लेख गरिएको छ ।

२.२.३ लिम्बू भाषाको परिचय

भाषा मानवीय वस्तु हो । त्यसैले प्रयोग योग्य हुन्छ । सबै भाषाका आ-आफ्नै छुट्टै अस्तित्व र विशेषता हुन्छन् । यहाँ भारोपेली, भोटबर्मेली, आग्नेली र द्रविड भाषा परिवार बोलिन्छन् । नेपालको राष्ट्रिय जनगणना वि.सं. २०६८ अनुसार १२३ भन्दा बढी भाषा बोल्ने गरेको पाइएको छ । तीमध्ये अधिकांश भाषाहरूको कथ्य रूप मात्र भए पनि केही भाषाहरूको लेख्य रूप पनि पाइन्छ । यस्तै कथ्य र लेख्य दुबै रूपमा पाउन सकिने नेपालको विभिन्न भाषाहरूमध्येको एक लिम्बू भाषा पनि हो ।

लिम्बू जातिले बोल्ने भाषालाई ‘लिम्बू भाषा’ भनिन्छ र लिम्बू जातिले यसलाई आफ्ना भाषामा ‘याक्थुङ पाःन्दाङ’ भन्दछन् । यो भाषा भोटबर्मेली परिवारको समृद्ध भाषा हो । यस भाषाको आफ्नै लिपि रहेको छ । सिरिजङ्गा लिपिको लिम्बू भाषामा धेरै ठूलो महत्त्व छ । यस भाषामा लिखित तथा मौखिक मुन्धुमहरू छन् । लिम्बू भाषा तीनवचन युक्त भाषा हो । यसबाट पनि यो भाषा समृद्ध हो भन्ने पुष्टि हुन्छ । लिम्बूहरूलाई लिम्बू भाषा पढ्न, लेख्न सिकाउने र ज्ञान दिने प्रथम व्यक्ति येहाङ हुन् । त्यसपछि सिरिजङ्गा प्रथमले यस भाषालाई माथिल्लो स्थानमा ल्याएको देखिन्छ । लिम्बू भाषाको विभिन्न चरणमा विकास हुँदै आएको पाइन्छ ।

वर्तमान नेपालको राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार ताप्लेजुङ र पाँचथर जिल्लामा सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्याले बोल्ने भाषा लिम्बू हो । ताप्लेजुङमा ९१.२७ प्रतिशतले बोल्दछन् भने पाँचथरमा ९५.७९ प्रतिशतले बोल्छन् । यी दुबै जिल्लामा दोस्रो भाषाको रूपमा जनसङ्ख्याले प्रयोग गर्ने भाषा नेपाली हो । त्यस्तै ईलाम, धनकुटा र तेह्रथुम जिल्लाहरूमा लिम्बू भाषा दोस्रो स्थानमा रहेका छन् । इलाम ९१.२५ प्रतिशत, धनकुटामा ९५.३५ प्रतिशत र तेह्रथुम जिल्लामा ९५.९६ प्रतिशतले लिम्बू भाषाको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । २०६८ को तथ्याङ्क अनुसार झापा जिल्लामा लिम्बू भाषा तेस्रो स्थानमा रहेको छ । यहाँ ८४.६६ प्रतिशतले लिम्बू भाषा प्रयोग गर्दछन् भने मनाङ, रोल्पा, रुकुम, सल्यान, डोल्पा, जुम्ला, कालीकोट, हुम्ला, बझाङ र दार्चुला जिल्लाहरूमा वर्तमान अवस्थामा लिम्बू भाषाको प्रयोग अवस्था शून्य रहेको छ । हाल २०६८ को तथ्याङ्कअनुसार सहरमा लिम्बू

भाषा बोल्ने ७.९९ प्रतिशत छन् भने ग्रामीण भेगमा ८०.७२ प्रतिशतले बोल्दछन् । समग्रमा नेपालका सबै भाषाहरूमध्ये १२ औँ स्थानमा लिम्बू भाषा रहेको छ । नेपालका कुल लिम्बू जाति ३,८७३०० अथवा १.४६ प्रतिशत छन् । यीमध्ये ३.४३,६०३ अर्थात् १.२९ प्रतिशत लिम्बूभाषी वक्ताहरू रहेका छन् । लिम्बू भाषाको उत्पत्तिलाई यसरी देखाइएको छ :

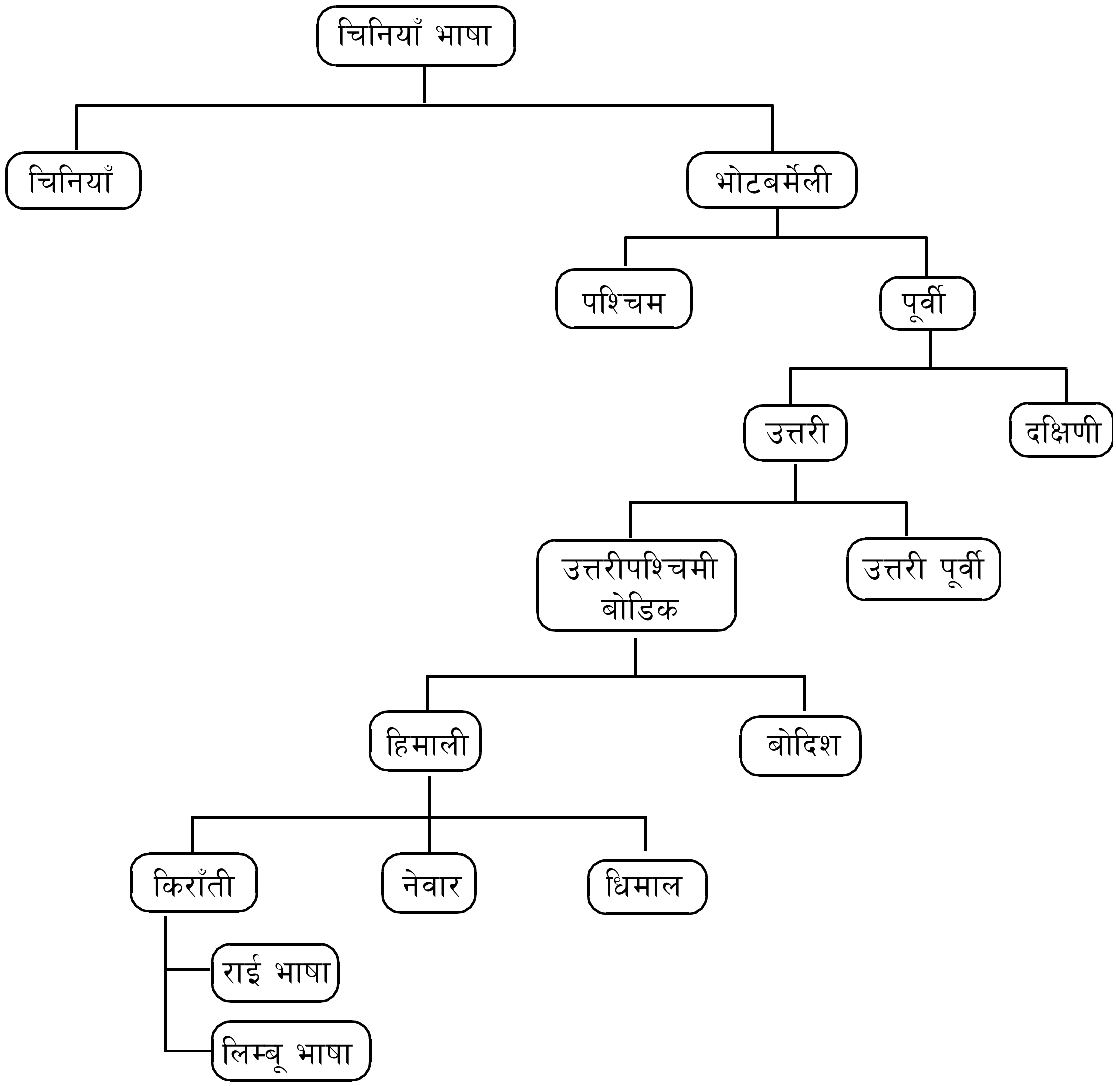

स्रोत : लिम्बू, नेपाली, अङ्ग्रेजी शब्दकोश ।

यसरी लिम्बू भाषा विकास हुँदै आएको छ । लिम्बू भाषाको विकासमा विभिन्न प्रयासहरु भएका छन् । यो अहिले जीवित भाषाको रूपमा रहेको छ ।

२.२.४ लिम्बू भाषिकाको परिचय

एउटै भाषाका विभिन्न रूपलाई भाषिका भनिन्छ । कुनै पनि भाषा सबै ठाउँमा एउटै रूपमा प्रयोग गरिँदैन । एउटै भाषा पनि विभिन्न स्थानमा फरकफरक ढङ्गबाट बोलिन्छ ।

तर बोल्ने तरिका फरक भएपछि बोधगम्य हुन्छ । कुनै एक भाषा समयसँगसँगै हरेक कारणले अनेक हुँदै जान्छ । प्रत्येक भाषाको भाषिका जन्मिएको हुन्छ, नेपाली भाषाको पुर्वेली, माझाली, ओरपच्छिमा, मझपच्छिमा र परपच्छिमा गरी पाँच भाषिका रहेका छन् ।

भाषा समाजद्वारा आर्जित गतिशील सामाजिक गतिविधि भएकाले यसमा निरन्तर परिवर्तन भइरहन्छ । यो सबै ठाउँमा र जुनसुकै समयमा एकैनासको रहँदैन । भौगोलिक दुरी, सामाजिक तथा सांस्कृतिक वातावरण, समयको लामो अन्तराल, विविध भाषिकासँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूको सम्पर्क आदि कारणहरूले गर्दा एउटै भाषामा पनि अनेक सामाजिक क्षेत्रीय तथा प्रयोजनपरक विभेदहरू उत्पन्न हुन्छन् । लोक व्यवहारमा प्रचलित भाषाका तिनै विभेदहरूलाई भाषिका भनिन्छ (बन्धु, २०५३ : ७-८) । वास्तवमै परिवर्तनशील समयका साथ हरेक कुराहरू परिवर्तन भइरहन्छन् । त्यस्तै भाषा पनि एकै किसिमले प्रयोग भइरहँदैन दिनानुदिन परिवर्तनतर्फ उन्मुख भइरहन्छ ।

विश्वका धेरै भाषिका भएका भाषाहरूमध्ये लिम्बू भाषा पनि भाषिका भएको एक भाषा हो । लिम्बू भाषी वक्ताहरूको भौगोलिक दूरताका कारण लिम्बू भाषामा भाषिका जन्मिएको पाइन्छ । यस भाषाको प्रयोगकर्ता नेपालभित्रको एउटै ठाउँ मात्रमा मात्र बसोबास नगरी नेपालकै विभिन्न ठाउँ र नेपालबाहिर समेत बस्दछन् । यसरी बस्ने लिम्बू भाषीहरूको बोलीमा एकरूपता पाइँदैन । यिनको उच्चारण, शब्दभण्डार र व्याकरणमा समेत अन्तर पाइन्छ । यसरी नै समाजमा रहेका विभिन्न वर्ग, संस्कार, शैक्षिक, साहित्यिक र कानुनी आदि प्रयोजनले पनि भाषिका जन्मिन्छन् । यस सन्दर्भमा लिम्बू भाषामा पनि पाँचथरे, फेदाप्पे, तमरखोले र छथरे गरी जम्मा ४ भाषिकाहरू रहेका छन् । यिनीहरूमा भाषिक भेद रहे तापनि समग्रमा भाषा बुझिने हुन्छ । लिम्बू भाषालाई आधुनिक कालमा अध्ययन गर्ने स्वदेशी तथा विदेशी भाषाविद् र सम्बन्धित विज्ञहरूले पनि अध्ययन भने स्थलगत रूपमा लिम्बू भाषाको भाषिकाहरू अध्ययन गर्ने ड्रिम १९८६, वाइडर्ट र सुब्बा १९८५, ७ का अनुसार पाँचथरे, फेदाप्पे, तमरखोले, छथरे, सिक्किमे भनेर तिनको पुष्टि गरेका छन् । यसरी धेरै विद्वान्हरूको साझा मतलाई निष्कर्षमा भन्नुपर्दा मोटामोटी रूपमा लिम्बू भाषाका भाषिकाहरू फेदाप्पे, तमरखोले, पाँचथरे र सिक्किम छन् (काइँला, २००५ : २०) । यसरी यी भनाइलाई आधार मान्दा नेपालमा बोलिने लिम्बू भाषाको पाँचथरे, छथरे, फेदाप्पे र तमरखोले गरी ४ वटा भाषिका प्रख्यात छन् । यिनै ४ भाषिकालाई सङ्क्षिप्त रूपमा यसप्रकार हेर्न सकिन्छ :

२.२.४.१ **पाँचथरे**

यो भाषिका नेपालमा ताप्लेजुङको याङ्रोक, धनकुटाको चौबीस थुम तथा इलाम र पाँचथर जिल्लामा अनि विदेशका ठाउँहरूमा पनि बोलिन्छ । यसै भाषिकाले मानक भाषिकाको दर्जा पनि पाएको छ । लेखन, प्रकाशन, पठनपाठन र बोधगम्यताका दृष्टिले यो भाषिका नै अगाडि छ ।

२.२.४.२ **फेदाप्पे**

यो भाषिका मूलतः तेह्रथुम जिल्लामा बोलिन्छ । मानक भाषिका भएका कारणले पाँचथरे भाषिका बोल्ने र लेखपढ गर्ने लिम्बूहरू धेरै भएपछि एकै ठाउँमा लिम्बूहरूको सबैभन्दा ठुलो जनसङ्ख्याले बोल्ने भाषिका फेदाप्पे नै हो ।

२.२.४.३ **तमरखोले**

यो भाषिका वर्तमान ताप्लेजुङ जिल्लामा र विशेषतः तमरखोला र त्यसका सहायक मेवा खोला उपत्यकामा लिम्बूहरूको ठूलो जनसङ्ख्याले बोल्ने अर्को भाषिका हो ।

२.२.४.४ **छथरे**

यो भाषिका मुख्यतः धनकुटा जिल्लाका ताङ्खुवा, हात्तीढुङ्गे, भिरगाउँ र बन्चरे र तेह्रथुमका दक्षिण-पश्चिमी क्षेत्रमा पर्ने दाङ्गाप्पा, छथर-पोखरी, हमरजुङ र ओखरबोटेतिर बोलिन्छ ।

माथिका ४ भाषिकामध्ये पाँचथरे भाषिका लेखन, प्रकाशन, पठनपाठन, बोलचाल र बोधगम्यताका दृष्टिले यो भाषिका अन्य भाषिकाभन्दा अगाडि हुनाका साथै यो भाषिकालाई मानक भाषिकाका रूपमा लिइएको पाइन्छ । यी ४ भाषिकामध्ये छथरे भाषिका ३ भाषिकाभन्दा फरक रहेको पाइन्छ । लिम्बू भाषाको छथरेदेखि बाहेक अन्य भाषिकाहरू बोधगम्यताका दृष्टिले पनि नजिक छन् । समग्रमा भन्नुपर्दा लिम्बू भाषाका प्रचलित ४ भाषिका रहेका छन् । त्यसमा पाँचथरे भाषिका मुख्य मानिन्छ । नेपाल लगायत विदेशमा समेत पाँचथरे भाषिका बोलेको पाइन्छ ।

अध्याय तिन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

अध्ययन विधि र प्रक्रियाअन्तर्गत पनि सामग्री वा तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण प्रक्रियालाई हेरिएको छ ।

३.१ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरू

अनुसन्धानका क्रममा जुटाइएका तथ्यलाई तथ्याङ्क भनिन्छ । यसलाई सामग्री पनि भनिन्छ । अनुसन्धान कार्यको स्तम्भ तथ्याङ्क सङ्कलन हो । अनुसन्धानलाई वैधानिकता प्रदान गर्ने कार्य तथ्याङ्कले गर्दछ । अनुसन्धानलाई सहज रूपमा अघि लैजान अनुसन्धानको विषयसँग सम्बन्धित सामग्रीको अत्यन्तै महत्त्व रहेको हुन्छ । यस कार्यलाई अर्थात् अनुसन्धान कार्यलाई उद्देश्यमा पुऱ्याउन सामग्री सङ्कलनको ठूलो भूमिका रहेको पाइन्छ । अनुसन्धान कार्यका लागि सामग्री अथवा तथ्याङ्क सङ्कलनका क्रममा पुस्तकालयीय, अन्तर्वार्ता, क्षेत्रीय अध्ययन, अवलोकन र प्रश्नावली आदि उपयोग गरिएको छ । प्रस्तुत शीर्षकको शोध अनुसन्धानका लागि शोधार्थी स्वयम् लिम्बू भाषाको मूल वक्तासमेत भएकाले तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य सजिलो हुन पुगेको छ । तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यमा यसप्रकारका विधि र प्रक्रियाहरू अपनाइएका छन् :

३.१.१ पुस्तकालयीय अध्ययन

यस अनुसन्धानमा सम्बन्धित सामग्री सङ्कलन गर्ने क्रममा पुस्तकालयीय अध्ययनलाई पनि आधार बनाइएको छ । यसै अनुसन्धानसँग नजिक रहेका लिम्बू भाषाकै तर यस अनुसन्धान शीर्षकभन्दा फरक शीर्षकका शोधपत्रको सङ्कलन गर्नुका साथसाथै लिम्बू भाषामा प्रकाशित ‘लिम्बू-नेपाली प्रकृति’ र ‘लिम्बू-अङ्ग्रेजी-नेपाली शब्दकोश’ आदि पुस्तकहरूको अध्ययन गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

३.१.२ अन्तर्वार्ता

यस अनुसन्धानमा अन्तर्वार्ताद्वारा पनि धेरै सामग्रीहरूको सङ्कलन गरिएको छ । अन्तर्वार्ताका क्रममा सूचकबाट सामग्री लिई सामग्रीको विश्लेषण गरिएको छ । अनुसन्धानको उद्देश्यलाई मध्यनजर गर्दै प्रत्यक्ष भेट गरी प्रश्न सोधेर सामग्री सङ्कलनलाई पूर्णता दिइएको छ ।

३.१.३ क्षेत्रीय अध्ययन

प्रस्तुत शोधमा आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नका निम्ति झापा जिल्लाको खुदुनाबारी गाविसलाई अध्ययन क्षेत्र किटान गरी उक्त क्षेत्रका लिम्बू मातृभाषा भएका ५० जना ज्येष्ठ नागरिक तथा स्थानीय बासिन्दा, बुद्धिजीवीसँग मौखिक अन्तर्वार्ता र प्रश्नावलीको माध्यमबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

३.२ सामग्री सङ्कलनका स्रोतहरू

यस शोधकार्यको निश्चित उद्देश्य प्राप्तिका लागि सही अध्ययन विधि र शोधसँग सम्बन्धित सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । शोधार्थीमार्फत् प्रस्तुत ‘लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डारको अध्ययन’ शीर्षकमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न पुस्तकालयीय अध्ययन अवलोकन, अन्तर्वार्ता, क्षेत्रीय अध्ययन र प्रश्नावलीको प्रयोग गरिनुका साथसाथै सामग्री सङ्कलनका निम्ति प्राथमिक र द्वितीयक स्रोतको उपयोग भएको छ ।

३.२.१ प्राथमिक स्रोत

यस शोध शीर्षकसँग सम्बन्धित विभिन्न प्रश्नहरूको निर्माण गरी छानिएका लिम्बूभाषी व्यक्तिहरूलाई प्रश्नको उत्तर भन्न लगाई सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । लिम्बू भाषासम्बन्धी ज्ञान भएका व्यक्तिहरू र बुद्धिजीवी वर्गसमेतसँग प्रत्यक्ष सम्पर्कबाट छलफल गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको हो । सामग्री सङ्कलन गर्दा प्राथमिक स्रोतलाई नै मुख्य आधार बनाइएको छ ।

३.२.२ द्वितीयक स्रोत

सामग्री सङ्कलनका द्वितीयक स्रोतअन्तर्गत प्रस्तुत शोधशीर्षकसँग सम्बन्धित शोधपत्र र विभिन्न पुस्तकहरूको उपयोग गरिएको छ । शोधकार्यलाई परिणाममुखी बनाउन सम्बन्धित भाषाका व्यक्तिहरू, विद्वान्, गुरुवर्ग तथा शोधनिर्देशकका निर्देशन र मार्गदर्शनलाई पनि आवश्यकताअनुसार द्वितीयक स्रोत मानी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ ।

३.३ तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण प्रक्रिया

लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूको अध्ययन गर्ने क्रममा तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रियाका निम्ति यसभन्दा पूर्व व्याकरणसम्बन्धी सैद्धान्तिक आधारलाई हेर्ने क्रममा वर्णनात्मक र निगमनात्मक विधिको उपयोग भएको छ । यसै क्रममा लिम्बू भाषाका

शब्दभण्डार र शब्दवर्गलाई प्रकाश पार्दै तिनीहरूको सामान्यीकरण गर्दै यिनका मूल पक्षलाई निष्कर्षका रूपमा व्यक्त गरिएको छ । लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दहरूको अध्ययन गर्ने क्रममा लिम्बू भाषाका शब्द र नेपालीमा तिनको अर्थ प्रस्तुत गरिएको छ भने लिम्बू भाषाका शब्दवर्गलाई प्रस्तुत गर्ने सन्दर्भमा उदाहरणका साथसाथै नेपाली भाषामा समेत अर्थ दिइएको छ । अन्त्यमा लिम्बू भाषाका मौलिक साथै विशेष पक्षलाई निष्कर्षका रूपमा व्यक्त गरिएको छ । विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुग्ने क्रममा आगमनात्मक विधिको समेत उपयोग गरिएको छ ।

अध्याय चार

लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डार

४.१ पृष्ठभूमि

अङ्ग्रेजी, हिन्दी र नेपाली जस्तै लिम्बू भाषाको पनि शब्दभण्डार रहेको छ । लिम्बू भाषाको शब्दभण्डारमा अन्य भाषाको तुलनामा केही कम शब्दहरू रहेका छन् । यसकारण लिम्बू भाषाको शब्दभण्डारलाई सशक्त बनाउन प्रयोग भइरहेका शब्दहरूलाई यथास्थानमा राख्न र लोप अवस्थामा रहेका शब्दहरूलाई पुनः जीवित राख्न लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डारको अध्ययन गरिएको छ । लिम्बू भाषाका विभिन्न किसिमका आधारभूत शब्दभण्डारलाई यहाँ छुट्टाछुट्टै उपशीर्षकहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ :

४.२ सजीव वस्तुलाई जनाउने लिम्बू भाषाका शब्दहरू

यहाँ सजीव वस्तु भनिए तापनि विशेष गरेर चेतनशील प्राणी, घरपालुवा जनावर, जङ्गली जनावर, घरपालुवा पन्छी, जङ्गली पन्छी, कीटपतङ्ग, रुख, विरुवा र फूल जनाउने शब्दलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.२.१ लिम्बू भाषाका चेतनशील प्राणी जनाउने शब्द

चेतना भएको प्राणीलाई चेतनशील प्रााणी भनिन्छ । यो प्राणी वर्गकै सबैभन्दा सर्वश्रेष्ठ ठानिन्छ । लिम्बू भाषाका शब्द र तिनको अर्थलाई नेपालीमा यसप्रकार उल्लेख गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
मना	मान्छे

४.२.२ लिम्बू भाषाका घरपालुवा जनावरलाई जनाउने शब्दहरू

जनावर भन्ने वित्तिकै घरपालुवा र जङ्गली जनावरलाई बुझिन्छ । दुध, मासु, सामान ओसारपसार जस्ता घरायसी प्रयोजनका निमित्त पालिने जनावरलाई घरपालुवा जनावर भनिन्छ । यस्तै किसिमको आवश्यकता पूर्तिका लागि घरमा पालन पोषण गरिने

जनावरलाई बुझाउने लिम्बू भाषाका शब्द र तिनीहरूका नेपालीमा अर्थ यसप्रकार प्रस्तुत गरिएका छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
पित्मा	गाई	मियङ्बा	बिरालो
साँवामा	भैंसी	फुङबित	चौँरी
पित्	गोरु	भेल्लुक	भेडा
मेदाक्	बाख्रा	पङ्बुत	गधा, खच्चर
फाक्	सुँगुर	साममेदा	च्याङ्ग्रा
तक्मे	हात्ती	हाम्बा	उँट
अन्	घोडा	हिमहिङ्माफोक्ता	घरपालुवा खरायो
ख्याबा	कुकुर		

४.२.३ लिम्बू भाषाका जङ्गली जनावरलाई जनाउने शब्दहरू

जङ्गलमा बस्ने, जङ्गलमै खाने, खेल्ने, हुर्कने र जङ्गललाई नै आफ्नो बासस्थान बनाउने जनावरलाई जङ्गली जनावर भनिन्छ । नेपालमा जङ्गली जनावरहरू धेरै किसिमका पाइन्छन् । पर्यटनका दृष्टिले र राष्ट्रिय सम्पत्ति भएका कारण पनि यिनीहरूको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने गरिन्छ । लिम्बू भाषाका जङ्गली जनावरलाई बुझाउने शब्द र तिनका अर्थ नेपालीमा भाषामा यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
सबा	बाँदर	किधिप्पा	स्याल
केवाँ	बाघ	निरबा, हिक्केबा	गोही

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
पेङ्बा	मृग	पदिसेक, गदाबा	गोहोरो
अई	दुम्सी	खिरबा	चित्तल
कदाना	सालक	ताम्भुङ्बा अन्	जङ्गली घोडा
मायु	भालु	खिरबा	जरायो
तक्मे	हात्ती	थाक्पा	लोखर्के
केन्दा	गैँडा	अयक्पा	बनविरालो
तेमेन्साबा	अर्ना	खेन्द्रेक्मा	छेपारो
पेङ्बा	हरिण	चियुमा	छुचुन्द्रो
कता, फोकता	खरायो	पुनामा	अजिङ्गर
सुबा	मुसा	स्याक्मा, नाममेदा	घोरल
अकवान	कछुवा	किन्दुक्पा	मलसाँप्रो
सिगेबा	चितुवा	स्यारतम	फ्याउरा
पराबा	ब्वाँसो	खबु	ढेडु
शेरा	बँदेल	खिरिङ्बा	सिँह

लिम्बू भाषाका जङ्गली जनावरलाई बुझाउने मौलिक शब्दहरू रहेका छन् । त्यसैले लिम्बू भाषाका जङ्गली जनावर जनीत शब्द र नेपाली भाषाका जङ्गली जनावर जनीत शब्दहरूमा फरकपन पाइन्छ ।

४.२.४ लिम्बू भाषाका घरपालुवा पन्छीलाई जनाउने शब्दहरू

चुच्चो, पखेटा भएको र हावामा उड्ने सजीव प्राणीलाई पन्छी भनिन्छ । घरमा थुनेर घरायसी प्रयोजनका निम्ति पालिने पन्छीलाई घरपालुवा पन्छी भनिन्छ । लिम्बू भाषामा घरपालुवा पन्छीलाई बुझाउने शब्द र तिनका नेपाली भाषामा अर्थ निम्न रहेका छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	**नेपाली भाषामा अर्थ**	**लिम्बू भाषाका शब्द**	**नेपाली भाषामा अर्थ**
वा	कुखुरा	पेरेवा	परेवा
पेल्लाक्वा	हाँस	केका	सुगा

यहाँ लिम्बू भाषामा पेरेवा र नेपाली भाषामा परेवा केही मिल्दो किसिमका शब्द रहेको छ भने अन्य पन्छीलाई जनाउने लिम्बू भाषाका मौलिक शब्द र नेपाली शब्द पुरै भिन्न किसिमका देखिन्छन् ।

४.२.५ लिम्बू भाषाका जङ्गली पन्छीलाई जनाउने शब्दहरू

जङ्गललाई नै आफ्नो बासस्थान बनाउने पन्छीलाई जङ्गली पन्छी भनिन्छ । यिनीहरू घरपालुवा पन्छी जस्तो बन्धनमा बाँधिएर रहेका हुँदैनन् । खुल्ला आकाशमा खुल्ला रूपमा उड्ने गर्दछन् । जङ्गली पन्छीहरू धेरै किसिमका हुन्छन् । पर्यटकहरूको दृश्यावलोकनका लागि जङ्गली पन्छीहरू महत्त्वपूर्ण मानिन्छन् । लिम्बू भाषाका जङ्गली पन्छीलाई जनाउने शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	**नेपाली भाषामा अर्थ**	**लिम्बू भाषाका शब्द**	**नेपाली भाषामा अर्थ**
केरेङ्वा, वामेपु	रूपी/सारु/डाङ्ग्रे	फिक्चो	चील
केका	सुगा	माक्चेरे पु	भँगेरो
काकवा	काग	साम्दाङ्वा	डाँफे
बदामपु	बकुल्ला	किदाबा, किथा, कङ्गा	गिद्ध

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
खक्तिम्बा	उल्लु	थङ्बामा	सुतुरमुर्ग
तिक्वा	कालिज	हुहुबा	हुचिल
पुतुक्क	ढुकुर	यामलाकवा	मुनाल
केत्रुङ्वा	जुरेली	फिकवा	कोटेरा चरा
खेनावा	कोइली	केरेवा	चिलिमे
न्यावाराप्	चमेरा	केवा	च्याखुरा
वदोपु	रानीचरा	स्यावोन	प्युरा
मुतलुगे	बट्टाई	काकलीवा	कोकले
सिजोवेत	गौंथली	मकसिममा	कलचुँडा
अइ	दुम्सी	सेल्लोकवा	न्याउली
अजेरेमुवा	कालीचरो	मेगेमपु	लामपुच्छ्रे
कक्भिक्ना	काकाकुल	केकचुवा	चिलेचरी
कुक्कुबा	कुक्कुचरा	सिंगक	लुइँचे

यहाँ भएका जङ्गली पन्छीजनीत शब्दहरू अन्य कुनै भाषाबाट आगन्तुक नभएर लिम्बू भाषाकै नितान्तै मौलिक भएको पाइन्छ ।

४.२.६ लिम्बू भाषाका कीटपतङ्ग जीवलाई जनाउने शब्दहरू

वातावरण वरपर जल, जमिन, हावा आदि ठाउँमा पाइने जीवहरूलाई कीटपतङ्ग भनिन्छ । लिम्बू भाषामा कीटपतङ्ग जीवहरूलाई बुझाउने शब्द र तिनका नेपाली भाषामा अर्थ यसप्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
सिक्चा	झिँगा	फेन्जिक्नि	बारुलो
सिगिप्	उडुस	लुप्	पानी जुका
सिक्चोबा	कमिला	लाक्फे	जुका
इवाबा	भमरा	सक्वा	मौरी
इवा	बच्छिउँ	सि	जुम्रा
ओदिङ्गा	जूनकिरी	खाम्दाकपा	माकुरो
खेबक	गँगटो	नल्लेक	भालेमुङ्ग्रो
ङा	माछा	पेद्कमा	भ्यागुता
तना	गड्यौलो	सिप्थक्	उपियाँ
थक्कम्बा	साङ्लो	सत्तुङगेन	काठे-कीरो
थक्सिप	धोक्रेकिरो	सि	जुम्रा
नेघकरिङ	चिप्लेकिरो	निङ्गि	भ्याउँकीरी
पधे	अरिङ्गल	ओसेक्खि	रेसम-कीरो
फेबात्	कीरा		

यी कीटपतङ्गलाई बुझाउने शब्दहरू लिम्बू भाषाका मौलिक शब्दहरू हुन् । यी नेपाली भाषाका शब्दसँग मिल्दैनन् ।

४.२.७ लिम्बू भाषाका रूखलाई जनाउने शब्दहरू

सामान्यतया हेर्दा ठूलो, अग्लो, जमिनको धेरै सतह मुनिसम्म जरा गाडेको, धेरै वर्षसम्म बाँच्ने वनस्पतिलाई रूख भनिन्छ । रुखहरू विभिन्न किसिमका हुन्छन् । तीमध्ये केही रुखहरूलाई जनाउने लिम्बू भाषाका शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा शब्द	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा शब्द
ससिङ्बा	साल	सिगाप्	कटुस
यङ्सीङ्बा	चिलाउने	नाम्भुङसिङ	कपूरको रुख
आम्बे	आँप	खुरुवासिङ	कुटमिरो
फेना	कटहर	आजिबा	कोइरालाको रुख
आङ्	सल्ला	तोलिसिङ	खजुरको रुख
साङ्सिङ्	धूपी	खोक्खेमा सिङ	खन्युको बोट
पछे	नेवारो	खोरिसिङ	खयर
असियोमा (वसोम्)	उत्तिस	येङ्गोबा	खिर्लो
परसे	गोगुन	आङ्वारा	अमला
खेसेमा	भलायो	पिहिसिङ्मा	गोब्रेसल्ला
हाङ्गोमा	हर्रा	कुनाम्सिह	चन्दन
काङ्लासिङ	असारेको रुख	सिङ्पङ्गे	चाप
यरुवाङ्बा	ओदालको रुख	चाम्बु	जमुना

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा शब्द	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा शब्द
नेप्फे	टोटला	सिंलिखम	शिरीष
ओज्रोबा	तिल्केनीको रुख	खुवामा	कटमेरो
खिप्से	दुधिलो	ओत्तिसिङ्	सतिसाल
पाङ्ग्रिसिङ	धयेरो	खाअबा	काभ्रा
खजासे	निम	पराँसि	वर
तिगेम्बा	पडारीको रुख	लसोसिं	पिपल
अरेबा	साज	फा	बाँस
लेलुप्	रुद्राक्ष	अन्जम्	बेल
मुछे	नडहर	अम्भुङ्	पैयुँ
खोक्योसिं	किम्बु	अम्म्राकाम्मा	भोगटे

यहाँ भएका रुख शब्दहरू लिम्बू भाषाका मौलिक शब्दहरू हुन् । यी नेपाली भाषासँग मिल्ने खालका छैनन् ।

४.२.८ लिम्बू भाषाका तरकारी फलफूललाई जनाउने शब्दहरू

लिम्बू भाषामा तरकारी र फलफूल जनाउने आफ्नै विशिष्ट शब्दहरू छन् । ती शब्द र नेपालीमा तिनको अर्थलाई यसप्रकार उल्लेख गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
सोत्लाङ्	उखु	हाङ्मच्ची	अकबरे खुर्सानी
तेलासे	केरा	लुघम्से	अङ्गुर

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
हाम्बेक	अदुवा	खाम्से	आलु
ससे	अनार	याखोबा	फर्सी
लुप्से	अम्बा/बेलौती	पुदुमा	भन्टा
सेत्लो	अम्रिसो	तेउराङ	घिरौँला
फुङ्मा	काँडेखर	पए	काँक्रो
मिक्लेलेबा	अर्मलेभ्कार	नुधि	साग
अरेन्जि, ताम्बुत्	अलैंची	सुत्यक्से	आलुचा
खादो सगि	भाङ्ग्रे सिस्नु	खियक्पा	करेला
माखो	लसुन	याक्ला	कर्कलो
फुङ्	फूल	पसुत्से	कागती
चपेदा	गोलभेडा	खाम्सासे, अन्चा	चना
हारोदी	बेसार	सिफा	चम्सुर
लुपलाङ्मा	बोभ्को	परम्बा	ज्यामिर
खक्चीङ्बा	टिमु	चेम्बि	भटमास
सुङ्घिङ्	चिराइतो	लाजाक्	लिची
खेसे	ओखर	इम्बुवा	लप्सी
लाघे	सखरखण्ड	या	धान

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
खम्ब्रेक	आरु	कजुसे	खरबुजा
सिङ्जे	आरुबखडा	लाबक	गाँजर
नाम्बेमा	कालीज्यामीर	इवाथक्वा	घिउबोडी
खोक्योमा	किम्बु	पुदुम्बा	तेजपात
फुत्रा	कुभिन्डो	योङ्गे	तोरी
नाक्खक्मा	कुरिलो	खेपि	प्याज

यी शब्दहरू लिम्बू भाषाका मौलिक शब्दहरू हुन् । यी नेपाली भाषाका शब्दसँग मिल्दैनन् ।

४.२.९ लिम्बू भाषाका फूललाई जनाउने शब्दहरू

फूल फुल्ने बिरुवालाई फूल भनिन्छ । यस किसिमको बिरुवा सुन्दर हुन्छ । लिम्बू भाषामा फूलहरूलाई जनाउने शब्द र तिनको नेपालीमा अर्थलाई यसप्रकार उल्लेख गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थोक्फेत्ला	लालीगुराँस	सिराभेफुङ, खिराबेफुङ	गोदावरी फूल
सुमजीरी	कमलफूल	लाबाहाक्	घडी फूल
येदिफुङ्	आरेफूल	किङनाफुङ्	घन्टी फूल
सया, पुसया	इन्द्रेनी फूल	नाम्सेफुङ्	घिउ फूल
मोत्फुङ्	गुलाब	चमेनाफुङ्	चमेली फूल

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
चात्तिफुङ्	जाइपत्री	सिङ्जाङ्गो	सुनाखरी
फेजिरिफुङ्	जाइफल	सेन्फेक्फुङ	पारिजात
कोजिरिफुङ्	जुही फूल	अन्दङफुङ्	बाबरी
खवाफुङ्	झुलो फूल	सेराफुङ्	बुकी फूल
सिङ्जाङगफुङ्	डाली फूल	हेत्लाफुङ्	लालुपाते
हाङ्माफुङ्	डेलिया फूल	थक्सुबाफुङ्	लाहुरे फूल
हन्जमाफुङ्	ढुङ्ग्री फूल	थपाफुङ्	थुँगे फूल
खेङ्फुङ	तरबारे फूल	चोग्रेपा	सयपत्री
पिरिमा	तिउरी फूल	खेसेफुङ्	ताराफूल
सिङ्लाफुङ्	नीरकमल	माकुम्माफूं	मखमली फूल

यहाँ भएका फूल शब्दहरू लिम्बू भाषाका आफ्नै मौलिक शब्दहरू हुन् । नेपाली भाषासँग यी शब्दहरू मेल खाँदैनन् ।

यसरी लिम्बू भाषाका अत्यन्तै मौलिक देखिन्छन् । धेरै शब्दहरू मौलिक भए तापनि केही शब्द नेपाली भाषासँग मिल्दाजुल्दा समेत पाइन्छन् । यस किसिमको प्राणी जगत्लाई बुझाउने आफ्नै भिन्न शब्दहरू भएको भाषा लिम्बू पनि एक हो ।

४.३ लिम्बू भाषाका निर्जीव वस्तुलाई जनाउने शब्दहरू

श्वासप्रश्वासको प्रक्रिया नभएको वस्तुलाई निर्जीव वस्तु भनिन्छ । निर्जीव वस्तुअन्तर्गत घर सामग्रीजनीत, प्राकृतिक स्रोत साधन र मानव निर्मित वस्तुहरू बुझाउने शब्दहरूलाई यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

४.३.१ घरायसी सामग्री जनाउने लिम्बू भाषाका शब्दहरू

घरको काममा प्रयोग गरिने सामग्रीलाई घरसामग्री भनिन्छ । यिनले घरकाम गर्न सरलता प्रदान गर्दछन् । घर सामग्री बुझाउने शब्दहरूलाई यसप्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ
मिहात्लुङ	अगेना	लुम्सुङ्	जाँतो
मिधक्पु	अगुल्टो	सुम्दाङ्	ओखली
मि	आगो	ताम्दुखे	कुच्चो
सिगङ्सिङ्	अचानो	फए	नाङ्लो
खोप्या	अम्खोरा	लुङ्साबे, मच्चीलुङ्घुई	सिलौटा
फेजा	खुकुरी	गुदा	गाग्रो
काच्चीया	हँसिया	सम्मे	सियो
तति	बन्चरो	खि	धागो
काङ्	कोदालो	फिचो	चिम्टा
वाफे	खुर्पा	कारिमा	कराइ
साप्पो	डोको	थाला	थाल
खेनाम	नाम्लो	थाक्पा	डोरी
लुम्भे	मान्द्रो	तोङ्सिं	हलो
लोम्भेतीन	गुन्द्री	सेमी	बत्ती
खप्पे	भाँडा	धुप	धूप

लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ
मचिस	सलाइ	याङ्दाङ	कोक्रो
ते	लुगा	लक्चो	खन्ती
खाम्भे	सिरक	थाराम्	खाट
लोम्भे, काराङ्गे	डसना	वायाङ्	खुङ्गी
ताक्खङ्	सिरानी	खादि	गलैंचा
कोक्सिङ्	आग्लो	फङ्गान	गिलास
तेत्फुङ्गान	आल्ना	मुक्लेप्	घडी
ख्याङ्	आल्मारी	चामि	चम्चा
सेल्लेङ्गो, कुन्धे	ऐना	केष्का	चर्खा
युक्ना	ओछ्यान	चित्लिङ्मा	चाल्नी
खानिङ	कम्प्युटर	हेक्चेक्पा, तोर्खक्	चुलेसी
फङ्ना	करुवा	ताङ्घुक	छाता
परि	काँगियो	सुक्वा, याङ्घा	झोला
थाङ्लुङ्	तराजु	नावामुकोम्	झ्याम्टा
फेन्थेप्	काँटी	फेन्ला	झ्याम्पल
युक्तेन	कुर्सी	तिङ्गाङ्गे	टर्चलाइट
कर्तना, नेया	कैंची	साप्तेन्	टेबल

लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ
खिम्ङ्	टेलिफोन	थाक्	तान
माङ्नित्	टेलिभिजन	चेत्थ्या	थाल
नुदाकयाङ्	ठेकी	कुप्फा	दराज
एप्पा	ढक	थाम्भे	पन्यू
सिङ्गाङ्, अखिक्चाङ्	ढिकी	तेम्मुकि	रेडियो
चालुम्भोक्	भकारी	निगाम्लोक्	मोटरसाइकल
कुधाङ्बा	तराजु	हुक्खिइङ्	मोवाइल फोन

उल्लिखित लिम्बू भाषाका घरायसी सामग्री जनाउने यस्ता केही शब्दहरू मौलिक रहेका छन् ।

४.३.२ लिम्बू भाषाका प्राकृतिक स्रोत साधन जनाउने शब्दहरू

प्रकृतिबाट निरन्तर रूपमा निःशुल्क प्राप्त गर्न सकिने वस्तुहरूको स्रोतलाई प्राकृतिक स्रोत भनिन्छ । लिम्बू भाषाका प्राकृतिक स्रोत साधनलाई चिनाउने शब्दहरूलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ
नाम्	सूर्य	खाम्	माटो
लाबा	जून	खेसेवा	तारा
ताङ्शाक्पा	आकाश	वाहित्त्	वर्षा
च्वा	पानी	सुरुतिन्, सरिमा	हावा

लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ
लुङ्	ढुङ्गा	सिङ्	रुख
फन	असिना	सुङ्	घाँस
ताम्भुङ्ना	जङ्गल	सिङ्ग	दाउरा
यङ्घङ	खोला	नाङ्	हिउँ

यसरी मध्यनजर गर्दा लिबू भाषाका प्राकृतिक स्रोत साधनलाई बुझाउने शब्दहरू मौलिक देखिन्छन् । त्यसैले यी नेपाली भाषासँग मिलेको पाइँदैन ।

४.३.३ लिम्बू भाषाका मानव निर्मित वस्तुलाई जनाउने शब्दहरू

मानिसद्वारा निर्माण गरिएको वस्तुलाई मानव निर्मित वस्तु भनिन्छ । यिनले मानवको जीवनयापन गर्न सजिलो बनाउँछन् । मानव निर्मित वस्तुहरूलाई जनाउने लिम्बू भाषाका शब्दहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
हिम्	घर	वालाम्	कुलो
निसाम्हिम्	विद्यालय	इत्हिम्	पाटीपौवा
तरङ्	पुल	इत्नाम्भे	चौतारा
लाम्	बाटो	माङ्हिम्	मन्दिर
वाथा	धारा	यक्मा	गोठ
वाबाक्	कुवा	इत्ला	मूर्ती
वाबाक्	इनार	सामा	औजार

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
हिक्लाथा	हवाइजहाज	लुङ्धाक	पर्खाल
वालाधा	पानीजहाज	सामी	बिजुली
साबुहिम्	चिडियाखाना		

यस किसिमका मानव निर्मित वस्तुहरू जनाउने लिम्बू भाषाका शब्दहरू नेपाली भाषाका भन्दा भिन्न र विशिष्ट रहेका छन् ।

यसरी प्राणी र निर्जीव वस्तु अन्तर्गत विभिन्न वस्तुहरू जनीत शब्दहरू लिम्बू भाषाका अत्यन्तै मौलिक शब्दहरू रहेका छन् । लिम्बू भाषाका शब्दहरू नेपाली भाषाका भन्दा भिन्न किसिमका छन् ।

४.४ लिम्बू भाषाका शरीरका अङ्ग जनाउने शब्दहरू

मानव शरीरका विभन्नि भागहरूलाई शरीरका अङ्ग भनिन्छ । शरीरलाई बुझाउने लिम्बू भाषाका शब्दहरू यसप्रकार रहेका छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
मिक्	आँखा	चक्कक्	किलकिले (घोक्रो)
हिदुपा	आन्द्रा	थागेक्	टाउको
ओसे	ओठ	लाङ्	खुट्टा
पिम्बा	करङ	तुवाबा	निधार
लुङ्मा	कलेजो	नासुम्बो	नाइटो
नेक्खो	कान	होरिक्	छाला
पाक्चो	कान्छी औंला	हुकताप	हत्केला

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
नु	स्तन	थेगेक्या	कपाल
लाङ्मिक	गोलीगाँठो	सापोक्	पेट
हागेङ	दारा	लेसोप्	जिब्रो
नेहेङ्बा	गाला	थक्, थक्लुङ्	शरीर
हाजि	गिजा	लाङ्मा	बुढीऔंला (खुट्टाको)
निसिक्पा	गिदी	हुक्मासाप	बुढीऔंला (हातको)
चिबोप्मा	घाँटी	हुक्चेक्	नाडी
थुम्बो	घुँडा	लाङ्दाप्	पाइताला
हिघोम्बा	चाक	लाप्साङ्	पाखुरा
सङ्भे	छाती	लाप्साङ्लाङ्गाक लाङ्गाक्थिम्बा	कुर्कुच्चा
मुधो	जुँगा	नेकसा	मासु
एक्	ढाड	सिङ्दाङ्	चिउँडो
लाङ्सेबा	तिघ्रा	फकताङ	कुम
हाबो	दाँत	लापकी	काखी
सेन्दिबा	नङ	सत	हाड
नेबो	नाक	मनासोकमा	चोर औँला
मुरा	मुख		
हुक्	हात		

यसरी हेर्दा लिम्बू भाषामा शरीरका अङ्गहरू जनाउने आफ्नै किसिमका मौलिक शब्दहरू रहेका छन् । नेपाली भाषाका कुनै पनि शब्दहरूसँग यिनको समानता पाइँदैन ।

४.५ लिम्बू भाषाका खाद्य, पेय पदार्थ र स्वाद जनाउने शब्दहरू

खाने, पिउने र मिठो नमिठो ठम्याउने शब्दहरूलाई खाद्य, पेय पदार्थ र स्वाद जनीत शब्दहरू भनिन्छ । लिम्बू भाषाका यस्ता शब्दहरूलाई यसप्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
तक्	भात	युम	नुन
सुम्बाक्	सब्जी	साबेक	चिउरा
कराई	दाल	खे	तरुल
थिनुमा	तरकारी	चेम्घिक	पिना
थुप्चा	अचार	फोत्चा	खिचडी
स्या	चामल	नुदक्	खिर
लेन्जा	खाजा	सद्, चौतो	घिउ
सा	मासु	नुदाक्	दही
खरेङ्, सेले	रोटी	पप्पान्दा	पाउरोटी
वासा	कुखुराको मासु	मान्दा	खोले
फाक्सा	सुँगुरको मासु	तङ्बा	तङ्बा
साँवासा	भैँसीको मासु	खेक्सु	गुन्द्रुक
मेदाक्सा	बाखाको मासु	भुत्तक्	पुलाउ
ङासा	माछामासु	सक्वाघु	मह

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थी	जाँड	तेल्लासे	केरा
सिजङ्वा	रक्सी	लिम्	गुलियो
चुवात, च्वा	पानी	सुत्	अमिलो
भेल्लुकसा	भेडाको मासु	खिक्	तितो
कुवा	रस, झोल	युमलाकते	नुन चर्को
वार्थीन	अन्डा	थुप	टर्रो
पिनु	दुध	हाङ्	पीरो
निगे	तेल	कुचानु	मिठो
छइक्वा	चिया	कुजाफेन	नमिठो
नुइम्वा	मोही	कुनाभ	बासन
सिङ्जा	चाउचाउ	लाक्मा	नुनिलो
साम्बोक	चाम्रे		

यहाँ भएका खाद्य, पेय पदार्थ र स्वाद जनाउने शब्दहरू लिम्बू भाषाका मौलिक शब्दहरू हुन् । त्यसैले नेपाली भाषाका शब्दसँग यिनको समानता रहेको पाइँदैन ।

४.६ लिम्बू भाषाका नातासम्बन्ध जनाउने शब्दहरू

एकले अर्कोलाई बोलाउँदा प्रयोग गरिने शब्दहरूलाई नाता सम्बन्ध जनीत शब्द भनिन्छ । लिम्बू भाषाका यस किसिमका शब्दहरूलाई यसप्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
मम्मा/मा	आमा	पप्पा/पा	बाबु

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थेवा	बाजे
युमा	बोज्यू
सुथेवा	कुप्रोबाजे
सुयुमा	कुप्रोबोज्यू
तुम्बा	वडाबाबु/ठुलाबा
तुम्मा	बडीआमा/ठूलीआमा
फङा	काका
सुमासिमा	काकी, सानीमा
न्या	फुपू, माइजू
कुक्वा	फुपाज्यू मामा
फुबु	दाजु, जेठान, साढुदाजु
सोंअवु	मित
सोअना	मितिनी
पाईङ्	मितबाबु
माईङ्	मितआमा
नेईङ	मितदिदी
नुसाइङ्	मितभाइ/बहिनी

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
फुईङ	मितदाजु
ङोपा	नोकर
चुमदेङ	साथी
तेगदिंचुम	साथीहरू
नेहरे	भाउजू
नुसा	भाइ, बहिनी
अङोक्पा	देवर, बैनीज्वाइँ
नेन्ने	दिदी, जेठीसासू
कुङ्बा	भिनाजु, जेठान, सालो
पाङ्मी	ज्वाइँ
पाङ्ली	बुहारी
लामसा	भानिज, भान्जी
नाकपा	भतिजो
सोमिप्पा	देवर, सोल्टा
सोमिप्मा	साली
नाकमा	भतिजी
लुङ्वा	मामाको छोरा, छोरी फुपूको छोरा, छोरी

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
मुईदाङ्	सन्तान	विच्छ	केटाकेटी
सा	छोरा वा छोरी	चाप्रक	किशोर
मेन्छा	नाति वा नातिनी	थाङ्वेन	तन्नेरी
तुम्बा	जेठा	नुपा	ससुरा
सरुम्बा	माहिला	नुपमा	सासू
याङसरुम्बा	साहिँला	सुभेच्छा	पनाति, पनातिनी
लिसरुम्बा	काहिँला	ताकमेन्छा	खनाति, खनातिनी
फोअया	कान्छा	मेन्छया	कुमारी
तुम्मा	जेठी	ईजाक	कुमार
सरुम्मा	माहिली	काप्पोवा	बुढा
याङसरुम्मा	साहिँली	मेत्	स्वास्नी
लिसरुम्मा	काहिँली	येम्बा	लोग्ने
फोअमा	कान्छी	कायमोमा	बुढी
अङोकवा	बालक	चुकपा	सानो
हिन्जा	बच्चा	याबाँ	ठूलो

यसरी हेर्दा लिम्बू भाषामा नाता सम्बन्ध बुझाउने आफ्नै मौलिक शब्दहरू पाइन्छन् । लिम्बू भाषा र नेपाली भाषा फरक भाषा परिवारका भएकाले पनि धेरै शब्दहरू फरक छन् ।

४.७ लिम्बू भाषाका रोग जनाउने शब्दहरू

विभिन्न भाषामा रोग जनीत शब्दहरू भए जस्तै लिम्बू भाषामा पनि रोग जनाउने शब्दहरू रहेका छन् । तीमध्ये केही शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
अन्छन्	अन्नो (आँखाको रोग)	तुङ्	ज्वरो
सिक्खि	अपचको रोग	पिरिप्मा	झाडापखाला
फोलोगे	पाण्डुरोग	चेदेन्	निमोनिया
पारामा, लोगे	कुष्ठरोग	हक्याम् तुङ्	दमरोग
अम्दु	क्षयरोग	यङ्थेसिक	दादुरा
सुङ्मा	खोकी	फोलोगे	दुभी
नाम्भरा	घमौरा	खिक्सुक्पा	धनुष्टङ्कार रोग
थाम्माकेमबा	छारे रोग	याम्साङ्दुङ्	क्यान्सर
ओसेक, साम्दुक	जाबे रोग		

यसरी लिम्बू भाषामा रोग जनाउने आफ्नै मौलिक शब्दहरू पाइन्छन् । यी नेपाली भाषाका शब्दसँग मिल्दाजुल्दा छैनन् ।

४.८ लिम्बू भाषामा रङ्ग जनाउने शब्दहरू

अन्य भाषामा रङ्ग जनाउने शब्दहरू भएझैं लिम्बू भाषामा पनि रङ्ग जनीत शब्दहरू पाउन सकिन्छ । ती रङ्गजनीत शब्दहरूलाई यसप्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
फग्रबा	सेतो	माक्लबा	कालो

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
हेक्क्रबा	रातो	कुसुम्ला	बैजनी
सरेक्क्यापा	हरियो	माक्कुम्बा	खैरो
फिङ्ला	नीलो	खाम्फुल्ला	गुलाबी
अम्ला	पहेंलो		

यहाँ प्रस्तुत गरिएका रङ्ग जनाउने शब्दहरू लिम्बू भाषाका मौलिक शब्दहरू हुन् । नेपाली भाषाका शब्दसँग यिनको समानता छैन ।

४.९ लिम्बू भाषामा समय जनाउने शब्दहरू

हरेक भाषामा समय बुझाउने आ-आफ्नै शब्दहरू रहेको पाइन्छ । त्यस्तै लिम्बू भाषामा पनि समय बुझाउने आफ्नै शब्दहरू रहेका छन् । तीमध्ये केही शब्दहरूलाई यसप्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
आइन्	आज	तोचो	समय
तान्दिक्	भोलि	लाः फन	पूर्णिमा
आछिन्दान्	पर्सि	लाः युसी	औँसी
एखेम्दोन	निकर्सि	मिप्मा	हिजो
एतुकतान	कानेपर्सि	उन्छोन्	अस्ति
याबा	१ महिना	आक्खो	भरे
यतनिम्मा	आघौं	युन्छिक्	साँझ
यतछीम्मा	पराघौं	सेन्दिक्	राति

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
खाओप्मा	बिहान	आम्मिप्मा	हिजो अस्ति
लेन्दिक्	दिउँसो	लाःथीक	प्रतिपदा
तगाङ्	अघि	लाःनेत	द्वितीया
एगाङ्	पछि	लाःसुम	तृतीया
आल्लो	भरखर	लाःली	चौंथी
च्य, च्य	अलिअलि	लाःङा	पञ्चमी
मिलिङ	पोहोर साल	लाःतुक	षष्ठी
आइलाम्बा	यो साल	ला नु	सप्तमी
सुमा	ढिलो	लाःयत्त	अष्टमी
हारा	छिटो	लाफङ	नवमी
सिङ्यान	अस्ति (दुई दिन अघि)	ला,थी	दशमी
तङ्बे	साल		

यसरी हेर्दा लिम्बू भाषाका समयजनीत शब्दहरू अत्यन्तै मौलिक रहेको पाइन्छ । त्यसैले नेपाली भाषाका शब्दभन्दा यी फरक देखिन्छन् ।

४.१० लिम्बू भाषामा महिना जनाउने शब्दहरू

प्रत्येक भाषामा महिना जनाउने शब्दहरू पाइन्छन् । त्यस्तै लिम्बू भाषामा पनि महिनाहरूलाई जनाउने छुट्टै शब्दहरू छन् । तिनलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थेरेङ्नाम्	वैशाख	काप्मेप्पा	जेठ

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थक्मेप्पा	असार	सेन्छेङला	मङ्सिर
सिसेक्पा	साउन	सिसेक्पा	पुष
थेसेक्पा	भदौ	कक्फेक्वा	माघ
सिसेक्रो	असोज	साप्फेक्वा	फागुन
थेसेक्को	कात्तिक	चेरेङ्नाम्	चैत

यी महिना जनाउने शब्दहरू लिम्बू भाषाका मौलिक शब्दहरू हुन् । नेपाली भाषाका शब्दभन्दा यी भिन्न छन् ।

४.११ लिम्बू भाषाका दिन जनाउने शब्दहरू

सबै भाषामा दिनलाई बुझाउने शब्दहरू हुन्छन् । त्यस्तै लिम्बू भाषामा पनि दिन जनाउने शब्द रहेको पाइन्छ । दिन जनाउने शब्दहरूलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
तेनेबा	आइतबार	कुरूपपा	विहीबार
फोराबा	सोमबार	फसुप्पा	शुक्रवार
मिक्हाङ्बा	मङ्गलबार	सेन्टेङ्बा	शनिबार
खेक्सुबा	बुधबार		

यसरी दिन जनाउने शब्दहरू लिम्बू भाषामा नितान्तै मौलिक किसिमका पाइन्छन् । नेपाली भाषाका शब्दसँग यी भिन्न रहेको देखिन्छ ।

४.१२ लिम्बू भाषाका ऋतु जनाउने शब्दहरू

विश्वका भाषाहरूमा जस्तै लिम्बू भाषामा पनि ऋतु जनाउने शब्दहरू रहेको पाइन्छ जसलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषाका अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषाका अर्थ
फुङ्वाम्मा	वसन्त ऋतु	तङ्वाम्मा	शरद ऋतु
हाङ्वाम्मा	ग्रीष्म ऋतु	सेन्वाम्मा	हेमन्त ऋतु
वागेक्वाम्मा	वर्षा ऋतु	चुङ्वाम्मा	शिशिर ऋतु

यसरी ऋतु जनाउने शब्दहरूलाई हेर्दा लिम्बू भाषाका शब्दहरू मौलिक देखिन्छन् । लिम्बू भाषा र नेपाली भाषा भिन्न भाषा परिवारका भएका कारण पनि कुनै शब्दमा समानता पाइँदैन ।

४.१३ लिम्बू भाषाका देवीदेवता जनाउने शब्दहरू

लिम्बू भाषामा देवीदेवता बुझाउने शब्द र नेपाली भाषामा ती शब्दका अर्थहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
तान्ताला	सर्वशक्तिमान्	नेसुम्वुमाङ	शत्रु नास्ने देव
हाहामाङ	हँसाउने देवता	तुमदुम : सेरीमाङ	लेकका देव
माङ	देवी	सिमीक पक्रेवामा	फूलपाती देव
साम्माङ	देवता	सिः माङ	मरेका देवता
हादोमाङ	विरह चलाउने देव	थेमाङ	झरेका देवता
हासुमाङ	छुट्याउने देव	वेवेसोमाङ	चट्टानका देवता
पोकला कुलुङ	जङ्गलदेव	खेमादियोंसों	नर्कलोक
लासिङ तुईङ	चन्द्रज्योति	सावाये वोमन	राक्षस
नामसिङ्ग तुईङ	सूर्यज्योति	सेन्दीवे कुवेसापमा	चित्रगुप्त

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
नारार्दि चईततताङमा	भाग्यदाता	साघुगेन लेपमुहाङ	महादेव
मेघुङ मेराक	अग्नि	युमा साम्याङ	युमा देवी
साम्	आत्मा	थेवा साम्माङ	शिवजी
चफत युङवा	जल	ताम्फुङना	जङ्गलदेव
शेरी (मुदाङसेरी)	बज्र	तकसवा	शिकारी देव
लराङ	पाताल बज्र	सेङखासाम	बुडेनी देवी
सुनाम्डितोङ	सत्यलोक	च्वाखो	शरीर शक्ति
साम्यो साम	धार्मिक आत्मा	भियङसिंर	बिरालोदेव
माङ्खमादेन	तपस्या गर्ने ठाउँ	सवासिरे	बाँदर देव
साङसाङदेन	पवित्र लोक	मयासिरे	गडुर देव
मुजोकलुङ	सृष्टि	वसेक साम	सर्पदेव
मुवोकवामाङ	आदिदेव	केम्बा साय	शिव देव
सुसुम्बुमाङ	जलदेव	थुक्मा	आङमा देवता चढ्नु
वेसुम्वुमाङ	तारा सौर्यदेव	माङ्गेन्ना	रक्षापूजा
वेलासोमाङ	चन्द्र देव	वेहाङमा	शक्ति पूजा
वेनामसोमाङ	सूर्यदेव	नाहेन खमा	डाहा फाल्ने
नामुकसाय	पञ्चशक्ति	याः यग्मा	विजुवा राख्ने
पावोतीयाङ	यमराज	चासोक	नुवागी पूजा
तोयाङ	बौद्ध देव		

यसरी अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषामा देवी देवता जनाउने शब्दहरू अत्यन्तै मौलिक किसिमको पाइन्छन् ।

४.१४ लिम्बू भाषाका मानव स्वभाव जनाउने शब्दहरू

मानिसका चरित्र वा स्वभाव भिन्नभिन्न किसिमका हुन्छन् । तिनै स्वभाव वा चरित्रलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
अदोङ	मूर्ख	कुसुम	अर्थ
आङोन	बेइज्जती	कुसुमनाकुदो	अर्थ न वर्थ
आङदिङ	घमन्डी	ईकला	स्वर
नाक थ ाकथाक	अमिल्दो	ईतला	मूर्ति
हेकरोवा	फौजदारी	केनाङ्वा	बौलाहा
थेसाकपा	अहङ्कारी	ताककेफोवा	नराम्रो
साकसाकपा	तमगुणी	तिङयुङवा	कपटी
सिकचावा	रिसाहा	होरु	राक्षस
मुयक	बेहोसी	नाहेम्बा	आह्रिसे
एपलेकवा	हुल्याहा	केखीम्वा	लोभी
लायोवा	पापी	ईसुवाबा	विश्वासघाती
सापसेंवा	दुराचारी	सिकसाम्बा	गुरु
पेलीफांकमा	हात जोडी बिन्ती	ओंसी	महागुरु
केः तेनीबा	रन्डो	सामसिकपा	विज्ञानविद्

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
सुत्नावा	चरित्रवान्	थकसाप पेसाप	ज्ञानको पुस्तक
मिक्कीफुङ्वा	प्रेमी	सिकुम	ज्ञान
चाः चापा	बाठो	नाजोममा	श्रद्धालु
निंवातकपा	होसियार	नाथाकपा	कानो
मुकसाम्बा	शक्तिवाला	थुङ्साम	बोल्न जान्ने
साम्योबा	धर्मात्मा	निङ्वा	बुद्धि
हामजीकपा	रुन्चे	नसाती	विश्वासी
केः वा	लाटो	तङ्जुम्	घनिष्ठता
केंलेम्वा	अल्सी		

यसरी अध्ययन गर्दा मानव स्वभाव बुझाउने लिम्बू भाषाका शब्दहरू आफ्नै मौलिक किसिमका भेटिन्छन् । नेपली भाषासँग यी मिल्दाजुल्दा छैनन् ।

४.१५ लिम्बू भाषाका पहिरन जनाउने शब्दहरू

विभिन्न किसिमका लुगा, गरगहना आदि लगाउनुलाई पहिरन भनी बुझ्ने गरिन्छ । लिम्बू भाषाका पहिरन जनाउने शब्दहरू निम्नानुसार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
तप्री	टोपी	तेत	दौरा
धाकुम्मे पथाँ	मजेत्रो	सुम्बा	सुरुवाल
फःर्य	पटुका	चुङलो गेन	चोलो
सिम	फरिया	असकोट	आसकोट

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
सुङ्घेबा	कोट	हुकफेङ	चुरा
हेम्वारी	पछ्यौरी	लाङखागी	कल्ली
गाम्छा	गल्फन	स्वागेत	औंठी
चुल्ला	मोजा	निङखेन	रेजिहार
थोङरी	ढुङ्री	याङईछे	रेजी
मुन्द्री	मुन्द्रो	पागा	फेटा
कमेज	कमिज	तिरिक्या	कुण्डल
नेःसे	चेप्टे सुन	लाङखोपा	जुत्ता
थाक	तान	लाङ्कलोप्पा	चप्पल
लाईच्छी	चन्द्राहार	काङ्इच्छि	कण्ठ
नेखोगेन	माडवारी	मिक्सि	गाजल

यहाँ हेर्दा पहिरन जनाउने शब्दहरू लिम्बू भाषाका जयादै मौलिक रहेका छन् । त्यसैले नेपाली भाषाका शब्दहरूभन्दा यी फरक रहेको पाइन्छ ।

४.१६ लिम्बू भाषाका क्रमसङ्ख्या जनाउने शब्दहरू

क्रमसङ्ख्या बुझाउने लिम्बू भाषाका शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थिक्सिगेक्	पहिलो	सुम्सिगेक	तेस्रो
निसिगेक्	दोस्रो	लिसिगेक्	चौथो

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
ङासिगेक्	पाँचौं	येत्छिगेक्	आठौं
तुक्सिगेक्	छैटौं	फाङसिगेक्	नवौं
नुसिगेक्	सातौं	थिबोङसिगेक्	दसौं

यसरी हेर्दा क्रमसङ्ख्याजनीत शब्दहरू लिम्बू भाषाका मौलिक छन् ।

४.१७ लिम्बू भाषाका ग्रह जनाउने शब्दहरू

नेपाली भाषामा ग्रहलाई बुझाउने शब्दहरू भएझैं लिम्बू भाषामा पनि ग्रहजनीत शब्दहरू पाउन सकिन्छ । ती यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थुङ्घाङ्बा	सूर्य	फनागा	केतु
सिङ्लाबा	चन्द्रमा	फाक्मुरा	राहू
खवालुङ्बा	मङ्गल	पयङ्लुम्बा	बृहस्पति
ुङ्साम्	शनि	तुङ्दुङ्गे	शुक्र
सायामुदेन	बुध		

यसरी अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषामा ग्रह बुझाउने आफ्नै मौलिक शब्दहरू पाइन्छन् ।

४.१८ लिम्बू भाषाका राशि जनाउने शब्दहरू

अन्य भाषामा जस्तै लिम्बू भाषामा पनि राशि जनाउने शब्दहरू पाइन्छन् । ती यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
अनाम्	मेष	वक्ला	वृष

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
कनाम्	मिथुन	नक्ला	वृश्चिक
हक्ला	कर्कट	फनाम्	धनु
मनाम्	सिँह	खक्ला	मकर
पक्ला	कन्या	सुनाम्	कुम्भ
कुनाम्	तुला	चक्ला	मीन

यहाँ राशी बुझाउने शब्दहरू लिम्बू भाषाका मौलिक शब्दहरू हुन् ।

४.१९ लिम्बू भाषाका गन्ती जनाउने शब्दहरू

हरेक भाषाका गन्ती जनीत शब्दहरू रहेका हुन्छन् । त्यस्तै लिम्बू भाषाका पनि गल्ती जनाउने आफ्नै शब्दहरू पाइन्छन् । ती यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
होप्	शून्य	येत्	आठ
थिक्	एक	फाङ	नौ
नेत्	दुई	थिबोङ्	दश
सुम	तीन	थिबोङ्डाङ् थिक	एघार
लि	चार	थिबोङ्डाङ् नेत	बाह्र
ङा	पाँच	थिबोङ्डाङ् सुम्	तेह्र
तुक्	छ	थिबोङ्डाङ् लि	चौध
नु	सात	थिबोङ्डाङ् ङा	पन्ध्रं

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थिबोङ्ङाङ् तुक्	सोह्र	ङाबोङ	पचास
थिबोङ्ङाङ् नु	सत्र	तुक्पोङ	साठी
थिबोङ्ङाङ् येत्	अठार	नुबोङ	सत्तरी
थिबोङ्ङाङ् फाङ्	उन्नाइस	येत्पोङ	असी
निबोङ्	बिस	फाङ्बोङ	नब्बे
सुम्बोङ	तीस	किप्थक्	एकसय
लिबोङ	चालिस		

यी लिम्बू भाषाका गन्ती जनाउने ज्यादै मौलिक शब्दहरू हुन् ।

४.२० लिम्बू भाषाका मानापाथी र तराजु नापो जनाउने शब्दहरू

अन्य भाषामा मानापाथी र तराजु नापोसम्बन्धी शब्दहरू भएझैँ लिम्बू भाषामा पनि यस किसिमका शब्दहरू रहेका छन् । ती यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्दहरू	नेपाली भाषामा अर्थ
हुक्पुत्	एक मुठी	नाम्भङ्गा	धार्नी
चासिक्	माना	नाम्सिगेक्	आठफल
सोलाक्	एक अँजुली	लाभङ्गा	बिसौली
पित्ताथीक	बित्ता	लासिगेक्	बोडी
फुलक्	एक पाथी		

यसरी अध्ययन गर्दा मानापाथी र तराजुको नापोसम्बन्धी शब्दहरू लिम्बू भाषामा छुट्टै मौलिक किसिमका छन् । त्यसैले नेपाली भाषासँग समान छैन ।

४.२१ लिम्बू भाषाका सङ्गीत, वाद्यवादन र नृत्य जनाउने शब्दहरू

लिम्बू भाषाका सङ्गीत, वाद्यवादन र नृत्य जनाउने शब्दहरूलाई यसप्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
किङ्ना	एक प्रकारको पित्तलको घन्टी जो नगरासित बजाइन्छ ।
कुस्रक्पा	च्याब्रुङ नाचको सामान्य प्रकारको ताल ।
के	लिम्बू जातिको जातीय बाजा, ढोल
केलाङ्	लिम्बू जातिको च्याब्रुङ नृत्य ।
केन्दालाङ्	गैंडा नाच, च्याब्रुङ नाचको एक प्रकार ।
चिराक्लाङ	धान झार्ने लिम्बू धाननाच ।
चिरभेम्बा	पुतली नाच च्याब्रुङ नाचको एक प्रकार ।
थक्थाम्मा	नयाँ घरमा प्रवेश गर्दा घरको मान्छेको सुख शान्तिको लागि नाचिने च्याब्रुङ नाच
तक्मिबा लाङ	हात्ती नाच च्याब्रुङ नाचको एक प्रकार
तङ्बाहुङ्मा	तोङ्बा घोप्ट्याउने नाच
ताम्बुलाङ्	एक प्रकारको धार्मिक नाच
ताम्म्राङ्गेक्	च्याब्रुङ नाचको एक प्रकार
पालाम्	धाननाच गर्दा गाइने गीत
पङ्साङ्	उठौनी नृत्य

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
पेरवालाङ्	परेवा नाच
फाइलो	भैलो
फुङ्वासाम्लो	विवाहको अवसरमा गाइने गीत
मोरालाङ्	मुजुर नाच
यालाङ्	धाननाच
मेरिङ् साम्लो	एक प्रकारको गीत जो मृत्युसँग सम्बन्धित हुन्छ ।
युङ्साङ्	बसौनी नृत्य
लाङ्साम् सेम्पा	उत्सवको अन्त्यमा नाचिने नाच ।
साम्लो	गीत
हाक्पारे	परम्परागत गीत

यसरी यी लिम्बू भाषाका सङ्गीत, वाद्यवादन र नृत्य सम्बन्धित शब्दहरू एकदमै मौलिक किसिमका छन् ।

४.२२ लिम्बू भाषाका विवाहसँग सम्बन्धित शब्दहरू

लिम्बू भाषाका विवाहसँग सम्बन्धित शब्दहरूलाई निम्नअनुसार उल्लेख गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
इङ्मिबा	मध्यस्थ, कुटुनी
इम्साङ	विश्रामको घोषणा गर्ने रीत
उक्खुन्दि	छोडपत्रको लिखत ।

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
खेम्जङ	पतिद्वारा गरिने छोडपत्र ।
ताचेङ्मा लाम्	विवाहको कुरा चलाउने रीत ।
तेरा नाक्मा	केटी माग्न जाँदा वरपक्षले कन्याको घरमा पुगेर बास माग्ने रीत ।
थिबुङ्वा युङ्मा	पाणिग्रहणको प्रस्ताव गर्नु वा गर्ने रीत
नाजङ्	पत्नीद्वारा गरिने छोडपत्र ।
पङ्याङ्	विवाह कार्यमा सहयोगको लागि दिने सघाउनी, सहयोग
पेक्को सामा	वरपक्षद्वारा कन्याको माता पितालाई दिइने भेट
फत्वा	पोइला जाने काम
मेक्काम्	विवाह कार्य
मेक्काम् थिम्	विवाहोत्सवको रीति
मेक्केसामा	लोकन्ती
मिक्तोक् सुङ	विवाहको समयमा छोरीहरूलाई दिइने सम्झनाका उपहार
याङ्मिबा	कन्यापक्षको प्रमुख व्यक्ति वा कुटुनी
लाम्धान ताक्मा	स्वागत
सिक्याङ योक्याङ	बधूलाई वरको कुलमा मिलाउने रीति
सेवा याङ्	बूढापाकासँग प्रथम साक्षात्कारमा बर वा वधूले ढोगभेट गर्नुपर्ने रीत
हिक्वा थिमा	वरपक्षद्वारा कुटुनीसँग विवाह कार्यको बेला भूलचूक भएकोमा क्षमायाचना गर्ने रीत
हिङ्गत् सिगत्	वर तथा वधूपक्षद्वारा गरिने विवाहसम्बन्धी वाचाबन्धन वा संयुक्त प्रतिवद्धता ।

यहाँ हेर्दा विवाहसँग सम्बन्धित लिम्बू भाषाका शब्दहरू अत्यन्तै मौलिक भेटिन्छन् । त्यसैले नेपाली भाषासँग यिनको थोरै पनि मेल खाएको पाइँदैन ।

४.२३ लिम्बू भाषाका मृत्यु संस्कार सम्बन्धित शब्दहरू

लिम्बू भाषाका मृत्यु संस्कारसम्बन्धी शब्दहरूलाई यसप्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
इक् चिरिक्	कात्रो
इप्पुङ	चिहान
खाउमा	शुद्ध्याइँ
खाम् पिमा	लासमा माटो दिनु वा दिने रीत
खुक्याङ	सुद्धाई कार्यमा दाजुभाइ, इष्टमित्र तथा छरछिमेकद्वारा गरिने नगद सहयोग
खुङ्सिङ्	शवाधार, लास बोक्ने खट
खोःङखु	शवाधार, कफिन
सोङ्गाम्	चिहानभित्र बनाइने ढुङ्गाको बाकस ।
खेमा थिङ्गे	मृत्यु संस्कार गर्न लास लैजाँदा भोजन, पेय तथा तीनवटा बलेको अगुल्टो राखेर बोक्ने टोकरी
चे	शव/लास
तङे	मृत्यु संस्कारको प्रबन्धक
तवा एप्मा	मृतकको ललाटमा राखिने सिक्का
नेतयुङ्मा	शोक मनाउनु, नुन तेल बार्ने

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
पर्खि	श्राद्धको अन्तिम विधि
यादो मुरा	लास लैजाँदा छरिने अन्न
युम्सा नाक्मा	शोक मनाइने अवधि
लाजे इङ्मा	चिहान खन्न अघि माटो किन्नु पर्ने रीत
साम् थरे	मृतकको आत्मालाई स्वर्ग लैजाने सिँढी
साम् लप्मा	मृतात्मालाई लासबाट निकाल्ने रीत
सेत्लुङ	चिहान बनाउँदा भित्तामा प्रयुक्त पत्थर, चिहानमाथि राखिने अग्लो लाम्चो ढुङ्गा ।

यसरी अध्ययन गर्दा मृत्युसंस्कार सम्बन्धी शब्दहरूको लिम्बू भाषाका आफ्नो छुट्टै महत्त्व र मौलिकता रहेको पाइन्छ । त्यसकारण नेपाली भाषासँग यी भिन्न देखिन्छन् ।

४.२४ लिम्बू भाषामा भएका अन्य विविध शब्दहरू

अन्य केही बाँकी शब्दहरूलाई यसप्रकार राखिएको छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
कम्फु	प्रदेश	तुम् खासेमूलोम्बा	मुख्य न्यायधीश
खाम्धु	राज्य	तुम्बुगेन येभाङ्लुङ्	संसद
खाम्धुयुक्पा	राज्यपाल	तुम्म्याङ्हाङ्	भद्रभलादमी पञ्च
खासुसाबा	वकिल	थुम्-खासेम्लक्पा	जिल्लाधीश
चुम्लुङ्दाङ्बा	अध्यक्ष	थो सुगेन् येभाङ	राज्य सभा

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थोसुधिम्बा	अध्यक्ष
लक्चुम्भो	कार्यपालिका
लाजे	देश
पाङ्मिगेन येभाङ्	प्रतिनिधि सभा
पासिङ्पादाङ्	सदस्य
फाङ्जुम्भो	न्यायपालिका
फाङ्नाम्भे	संविधान
मा तुम्म्याङ	प्रधानमन्त्री
यम्बुगेन	कुलपति
हाङ्युक्पा	राष्ट्रपति
इक्सा मुन्धुम्	पदार्थविज्ञान
काम्सिङ्वा मुन्धुम्	रसायनशास्त्र
कुनिलिङ मुन्धुम्	मनोविज्ञान
खाइक् मुन्धुम्	ज्योतिषविज्ञान
खानित् मुन्धुम्	गणितविज्ञान
खाम्जिक् मुन्धुम्	भूगर्भविज्ञान
चम्जिक् मुन्धुम	अध्यात्मविज्ञान
चुसिक् मुन्धुम	कामशास्त्र
ताजिक् मुन्धुम	तर्कशास्त्र
थक्सा मुन्धुम	जीवविज्ञान
थिम्जिक मुन्धुम	नीतिशास्त्र
फुम्जिक मुन्धुम	खनिजविज्ञान
मुन्धुम्	धर्मशास्त्र, विधा, विज्ञान, शास्त्र
याङ्जिक् मुन्धुम्	अर्थशास्त्र
याम्जिक् मुन्धुम्	स्वास्थ्यविज्ञान
साम्जिक् मुन्धुम्	दर्शनशास्त्र
साम्बेसिक् मुन्धुसम्	विद्युत्शास्त्र
सिङ्लिङ् मुन्धुम्	वनस्पतिविज्ञान
हाङ्थिम् मुन्धुम्	राजनीतिशास्त्र
हिङ्वा मुन्धुम्	प्राणीशास्त्र

यसरी अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषामा भएका विविध शब्दहरूमध्येका केही शब्दहरू आफ्नै छुट्टै मौलिक किसिमका छन् । मौलिकताका कारण पनि नेपाली भाषासँग यिनको एकरूपता पाइँदैन ।

४.२५ निष्कर्ष

लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डारमा प्रायः दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने शब्दहरू रहेका छन् । तीअन्तर्गत प्राणी जनाउने, निर्जीव वस्तु, शरीरका अङ्ग, खाद्य, पेय र स्वाद, नाता सम्बन्ध, रोग, समय, रङ्ग, महिना, दिन, ऋतु, ग्रह, राशी, पहिरन, विवाहसँग सम्बन्धित, मृत्युसंस्कारसँग सम्बन्धित र मानवस्वभाव आदि बुझाउने शब्दहरूलाई प्रस्तुत गरिएको छ । यस्ता शब्दहरूमा लिम्बू भाषाको आफ्नोपन झल्किएको पाइन्छ ।

अध्याय पाँच

कार्यका आधारमा लिम्बू भाषाको शब्दको वर्गीकरण

भाषाको न्यूनतम अर्थयुक्त एकाइ रूप हो भने त्यसभन्दा माथिल्लो स्वतन्त्र केन्द्रीय एकाइ शब्द हो । यसमा एक वा अनेक रूप सम्मिलित हुन्छन् । अतः भाषाका अर्थयुक्त एकाइमध्ये रूपभन्दा माथिल्लो र पदावलीभन्दा तल्लो एकाइ नै शब्द हो । कुनै पनि भाषामा शब्दभण्डार हुन्छ । त्यही निश्चित शब्दभण्डारभित्र रहेका शब्दहरूको समूह समूहमा गरिने विभाजनलाई शब्दवर्ग भनिन्छ । शब्दले वाक्यमा गर्ने व्याकरणात्मक कार्यका आधारमा गरिने वर्गीकरणलाई विशेष महत्त्व दिइन्छ । कार्यका आधारमा लिम्बू भाषाका शब्दहरूलाई निम्नलिखित प्रकारमा विभाजन गरिएको छ :

५.१ मिङ् (नाम)

कुनै पनि व्यक्ति, वस्तु, पदार्थ वा तिनको आन्तरिक भावलाई बुझाउने शब्दलाई मिङ् (नाम) भनिन्छ । परम्परागत रूपमा नामलाई व्यक्तिवाचक, जातिवाचक, द्रव्यवाचक, समूहवाचक र भाववाचक गरी पाँच भागमा विभाजन गरिएको पाइन्छ । लिम्बू भाषामा पनि नाम पाँच प्रकारका हुन्छन् । ती नामहरू यसप्रकार छन् :

५.१.१ खिक्किम् (व्यक्तिवाचक नाम)

कुनै विशेष व्यक्ति वा वस्तुलाई बुझाउने शब्दलाई खिक्मिङ् (व्यक्तिवाचक नाम) भनिन्छ । लिम्बू भाषामा पनि विभिन्न व्यक्तिवाचक नामहरू पाइन्छन् ।

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
चम्जम्लुङ्मा	सगरमाथा	सिन्युक	चीन देश
मुदेन	तिब्बत	मन्रूप	मानिसको नाउँ

यहाँ खिक्मिङ् (व्यक्तिवाचक नाम) जनाउने शब्दहरू लिम्बू भाषामा मौलिक किसिमको रहेको पाइन्छ । त्यसैले नेपाली भाषाका व्यक्तिवाचक शब्दहरूसँग यी भिन्न देखिन्छन् ।

५.१.२ एक्केमिङ् (जातिवाचक नाम)

कुनै व्यक्ति, वस्तु, स्थान आदिको साझा नामलाई एक्केमिङ् (जातिवाचक) भनिन्छ । जाति बुझाउने नामहरू दैनिक जीवनयापनमा प्रयोग हुन्छन् । लिम्बू भाषामा एक्केमिङ् (जातिवाचक) नामहरू यसप्रकार रहेका छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
मना	मानिस	ताम्भुङ्	जङ्गल
हिन्जा	केटाकेटी	तेम्बे	मैदान
साप्ला	किताब	चिरिक्	कपडा
हिम्	घर	पु	चरा
नाक्चा	कलम	फुङ्	फूल
थेगु	डाँडा	साँवा	भैँसी
यङघङ	खोला	पित्तिन	गाई

यसरी लिम्बू भाषाका एक्केमिङ (जातिवाचक) नाम बुझाउने आफ्नो मौलिक शब्दहरू रहेका छन् । त्यसकारण नेपाली भाषाका जातिवाचक शब्दहरूसँग यी समान छैनन् ।

५.१.३ सुम्मिङ् (समूहवाचक नाम)

व्यक्ति वा वस्तुको समूहलाई बुझाउने नामलाई सुम्मिङ (समूहवाचक नाम) भनिन्छ । समूहवाचक नामहरू लिम्बू भाषामा धेरै पाइन्छन्; जस्तै :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
कुधा	बथान	पाङ्भे	गाउँ
लुप्	झुन्ड	तुरा	फौज
चुम्लुङ्	सभा		

यसरी हेर्दा लिम्बू भाषामा सुम्मिङ् (समूहवाचक नाम) बुझाउने शब्दहरू आफ्नो छुट्टै अस्तित्वका रहेका छन् । त्यसैले नेपाली भाषाकका शब्दहरूसँग फरक रहेको छ ।

५.१.४ फुमिङ् (द्रव्यवाचक नाम)

नापतौल गर्न सकिने कुनै पनि तरल, ठोस वा ग्याँस पदार्थलाई बुझाउने नामलाई फुमिङ् (द्रव्यवाचक) भनिन्छ । द्रव्यवाचक नामहरू लिम्बू भाषामा प्रशस्तै भेटिन्छन् । लिम्बू भाषाका द्रव्यवाचक नामहरू यसप्रकार रहेका छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
लुङ्	ढुङ्गा	फेन्जे	फलाम
स्या	चामल	सुवेन्	तामा
युम्	नुन	खेक्खेक्	सिसा
साम्म्याङ्	सुन	पन्छे	मुगा
युप्पा	चाँदी	मुधिङ्	इउँ
येङ्घा	बालुवा	च्वा	पानी

यहाँ द्रव्यवाचक नामहरू लिम्बू भाषामा मौलिक देखिन्छन् । त्यसकारण लिम्बू भाषामा द्रवयवाचक नामहरू नेपाली भाषाका नामसँग मिल्दैनन् ।

५.१.५ निङ्वामिङ् (भाववाचक नाम)

कुनै पनि व्यक्ति वा वस्तुको भाव, गुण, अवस्था, कार्य आदि बुझाउने नामलाई निङ्वामिङ (भाववाचक नाम) भनिन्छ । भाववाचक नाम लिम्बू भाषामा पनि रहेको पाइन्छ । जस्तैः

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
मिम्	माया	नामलाङ	गर्मी
सिक्	रिस	युङ्	बसाइ
चुङ्	जाडो		

यसरी अध्ययन गर्दा निङ्वामिङ् (भाववाचक नाम) हरू लिम्बू भाषाका आफ्नै अस्तित्वका रहेका पाइन्छन् ।

५.२ मिङ्लेक् (सर्वनाम)

नामको सट्टामा प्रयोग हुने शब्दलाई मिङ्लेक् (सर्वनाम) भनिन्छ । अर्थात् नाम, नाम पदसमूह तथा वाक्यको सट्टामा प्रयोग गरिने शब्दलाई मिङ्लेक् (सर्वनाम) भनिन्छ । सर्वनाम विभिन्न प्रकारका छन् । लिम्बू भाषामा पनि सर्वनामहरू पाइन्छन् । तिनलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

५.२.१ मनासिङ्वा मिङ्लेक (पुरुषवाचक सर्वनाम)

लिम्बू भाषाका पुरुषवाचक सर्वनामहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	**नेपाली भाषामा अर्थ**
आङ्गा	म
आन्छि	हामी
हेने	तँ

पुरुषवाचक सर्वनाम निम्नलिखित तिन प्रकारका छन् :

थिक्पे मनासिङ्वार (**प्रथम पुरुषवाचक सर्वनाम**)

आङ्गा (म)
आन्छि (हामी दुई)
आनि (हामी धेरै)

यहाँ अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषामा प्रथम पुरुषवाचक सर्वनाम 'आङ्गा' लाई द्विवचन बनाउँदा आन्छि र बहुवचन बनाउँदा आनि हुन्छ ।

निबे मनासिङ्वा (**द्वितीय पुरुषवाचक सर्वनाम**)

लिम्बू भाषाका शब्द	**नेपाली भाषामा अर्थ**
हेने, खेने	तँ, तिमी, तपाईं
हेन्छि, खेन्छि	तँ, तिमी, तपाईं
हेनि, खेनि	तिमीहरू, तपाईंहरू

यसरी हेर्दा नेपाली भाषाका द्वितीय पुरुषवाचक सर्वनाम (तँ, तिमी, तपाईं) शब्दलाई लिम्बू भाषाका द्वितीय पुरुषवाचक सर्वनाम (हेने, खेने) ले तिनवटै शब्दलाई बुझाउँछ। यहाँ नेपाली भाषाका द्वितीय पुरुषवाचक सर्वनाम (तँ, तिमी, तपाईं) शब्दलाई द्विवचन बनाउँदा (तँ, तिमी, तपाईं) हुन्छ। त्यस्तै लिम्बू भाषामा पनि द्वितीय पुरुषवाचक सर्वनाम हेने, खेने लाई द्विवचन बनाउँदा हेन्छि, खेन्छि हुन्छ। त्यस्तै यिनै द्वितीय पुरुषवाचक सर्वनाम हेने, खेनेलाई बहुवचन बनाउँदा हेनि, खेनि हुन्छ।

सुम्बे मनासिङ्वा (**तृतीय पुरुषवाचक सर्वनाम**)

लिम्बू भाषाका शब्द	**नेपाली भाषामा अर्थ**	**लिम्बू भाषाका शब्द**	**नेपाली भाषामा अर्थ**
हेने, खुने	ऊ	कन्हा	यिनीहरू
हुन्छि, खुन्छि	उनीहरू	हेन, खेन्	त्यो
हुनि, खुनि	उनीहरू	हेन्छि, खेन्छि	ती दुई, तिनी
कन्	यो	हेन्हा, खेन्हा	तिनीहरू
कन्छि	यिनीहरू		

यहाँ नेपाली भाषाका तृतीय पुरुषवाचक सर्वनाम (ऊ, यो, त्यो) शब्दलाई लिम्बू भाषामा 'हुने खुने', 'कन्' र 'हेन खेन' ले जनाइन्छ। त्यस्तै ती शब्दलाई द्विवचन बनाउँदा नेपालीमा उनीहरू, यिनीहरू र ती दुई, तिनी हुन्छ भने लिम्बू भाषामा 'हुन्छि खुन्छि', 'कन्छि' र 'हेन्छि खेन्छि' हुन्छ। त्यस्तै ती शब्दलाई बहुवचन बनाउँदा नेपालीमा उनीहरू, यिनीहरू र तिनीहरू हुन्छ भने लिम्बू भाषामा 'हुनि खुनि' 'कन्हा' र 'हेन्हा खेन्हा' हुन्छ।

५.२.२ काप्सिडबा मिङ्लेक (सम्बन्धवाचक सर्वनाम)

वाक्यमा नामका सट्टामा आई नामसँग सम्बन्ध जनाउने शब्दलाई सम्बन्धवाचक सर्वनाम भनिन्छ। लिम्बू भाषामा र त्यसको नेपाली अर्थसहित सम्बन्धवाचक सर्वनाम यसप्रकार रहेका छन् : हात् (जो), आत्तीन (जुन), खेन् (जे जे) आदि।

यसरी हेर्दा लिम्बू भाषामा सम्बन्धवाचक सर्वनाम जनाउने शब्दहरू मौलिक रहेका छन्।

५.२.३ सेन्थोसिङ्बा मिङ्लेक (प्रश्नवाचक सर्वनाम)

कुनै व्यक्ति वा वस्तुका विषयमा प्रश्न व्यक्त गर्ने सर्वनामलाई प्रश्नवाचक सर्वनाम भनिन्छ । लिम्बू भाषामा प्रश्नवाचक सर्वनामहरू केही पाइन्छन् । जस्तैः

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
हात्/हाल्ले	को/कसले	हाहात्	कोको
थे	के	आत्तिन्लेन्	कसको

यसरी हेर्दा लिम्बू भाषाका प्रश्नवाचक सर्वनाम बुझाउने शब्दहरू मौलिक देखिन्छन् । त्यसैले ती नेपाली शब्दसँग समान देखिँदैनन् ।

५.२.४ निन्छीङ्बा मिङ्लेक (दर्शक सर्वनाम)

नजिक वा टाढा रहेका कुनै पनि व्यक्ति वा वस्तुलाई तोकेर देखाउन तिनका सट्टामा आउने शब्दलाई दर्शक सर्वनाम भनिन्छ । लिम्बू भाषाका दर्शक सर्वनाम यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
कन्	यो, यी	हेन	त्यो, ती आदि ।

यसरी अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषाका दर्शकवाचक सर्वनाम बुझाउने शब्दहरू कम देखिन्छन् ।

५.२.५ आप्फेसिङ्वा मिङ्लेक (निजवाचक सर्वनाम)

आफूलाई बुझाउने सर्वनामलाई निजवाचक सर्वनाम भनिन्छ । लिम्बू भाषाका निजवाचक सर्वनाम शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
आप्फेक	आफ्नो	आङ्गाइन	आफै
आबाङे	आफू		

यसरी हेर्दा लिम्बू भाषाका दर्शक सर्वनाम जनाउने शब्दहरू नेपाली भाषाका निजवाचक सर्वनाम बुझाउने शब्दहरूभन्दा भिन्न देखिन्छ ।

५.२.६ मेन्निच्छिङ्बा मिङ्लेक (अनिश्चयवाचक सर्वनाम)

कुनै वस्तु वा प्राणीलाई तोकेर नदेखाउने सर्वनामलाई अनिश्चयवाचक सर्वनाम भनिन्छ । लिम्बू भाषाका अनिश्चयवाचक सर्वनामका शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
आत्तिन्छाङ	जुनसुकै, कोही	कुभा	केही आदि ।
हात्छाङ	जोसुकै		

यहाँ हेर्दा लिबू भाषाका अनिश्चयवाचक सर्वनाम 'आत्तिन्छाङ' शब्दले नेपाली भाषाका अनिश्चयवाचक सर्वनाम (जुनसुकै, कोही) शब्दलाई बुझाउन्छ ।

५.३ लोसोक (विशेषण)

नामको विशेषता, गुण, दोष, सङ्ख्या प्रस्तुत गर्ने शब्दलाई विशेषण भनिन्छ । लिम्बू भाषाका विशेषण पनि नेपाली भाषाका जस्तै चार किसिमका रहेका छन् । तिनलाई यसप्रकार उल्लेख गरिएको छ :

५.३.१ सुम्बोचेङ्बा लोसोक (गुणवाचक विशेषण)

नामको गुण, दोष आदि विशेषता बुझाउने शब्दलाई गुणवाचक विशेषण भनिन्छ । लिम्बू भाषाका गुणवाचक विशेषणजनीत शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
नुबा	राम्रो	यम्बा	ठूलो
ताप्फेम्बा	नराम्रो	चुक्सा	सानो आदि ।
काप्पोबा	बूढो		

यी लिम्बू भाषाका गुणवाचक विशेषणका शब्दहरू अत्यन्तै मौलिक छन् ।

५.३.२ यक्सुनचेङ्बा लोसोक (परिमाणबोधक विशेषण)

कुनै पनि वस्तुको वा नाम पदको कति, यति, मात्रा, परिणाम बुझाउने शब्दलाई परिमाणबोधक विशेषण भनिन्छ । लिम्बू भाषाका परिमाणबोधक विशेषणका शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
सुलिक	थोरै	केरेक	सबै
यरिक्	धेरै	पज्य	अलिकति आदि ।

५.३.३ खानित्स्चेङ्बा लोसोक (सङ्ख्यावाचक विशेषण)

नामको सङ्ख्या, क्रम, आवृत्ति, अंश आदि बुझाउने विशेषणलाई सङ्ख्यावाचक विशेषण भनिन्छ । लिम्बू भाषाका सङ्ख्यावाचक विशेषण बुझाउने शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थिक	एक	लिसिगेक	चौथो आदि ।
सुम्सी	तीन		

यसरी हेर्दा यी सङ्ख्यावाचक विशेषण शब्दहरू नेपाली भाषाभन्दा भिन्न भाषाका रहेका छन् ।

५.३.४ मिङ्लेक्चेङ्बा लोसोक (सार्वनामिक विशेषण)

नजिक वा टाढाको नामलाई सङ्केत गर्ने विशेषणलाई सार्वनामिक विशेषण भनिन्छ । लिम्बू भाषाका सार्वनामिक विशेषण बुझाउने शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
कन्	यो	आत्तिन	कुन आदि ।
हेन्	त्यो		

यसरी हेर्दा लिम्बू भाषाका सार्वनामिक विशेषण 'कन्' शब्दले नेपाली भाषाको (यो) शब्दलाई बुझाउँछ ।

५.४ पाम्मे (क्रिया)

वाक्यमा कर्ताले गरेको कुनै काम वा कार्यव्यापार, घटना वा अवस्था आदिलाई बुझाउने शब्दलाई क्रिया भनिन्छ । कर्ताले क्रियामा प्रभाव पार्छ; जस्तै :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
च	खान्छ	एत्	हाँस्छ, आदि ।
हाप्	रुन्छ		

लिम्बू भाषाका क्रियालाई निम्नानुसार वर्गीकरण गरिएको छ :

५.४.१ वाक्य टुङ्ग्याउनीका आधारमा क्रिया

क्रियाले वाक्यलाई समापन गर्ने वा नगर्ने आधारमा गरिने वर्गीकरणलाई वाक्य टुङ्ग्याउनी आधार भनिन्छ । यस आधारमा लिम्बू भाषामा क्रिया निम्न दुई प्रकारका हुन्छन् :

चुबेबा पाम्मे (समापक क्रिया)

वाक्य टुङ्ग्याउने क्रियालाई चुबेबा पाम्मे (समापक क्रिया) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका चुबेबा पाम्मेहरू (समापक क्रिया) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
चात्तु	खेल्यो	पे	गयो
पात्तु	भन्यो	हाबे	रायो, आदि ।
अहप्तुङ	धोएँ		

लधेबा पाम्मे (असमापक क्रिया)

वाक्य नटुङ्ग्याउने क्रियालाई लधेबा पाम्मे (असमापक क्रिया) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका लधेबा पाम्मेहरू (असमापक क्रिया) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
चर	खाँदै	निरर्	पढ्दै
चात्तर	खेल्दै	अमत्तु	हेर्नु, आदि ।

५.४.२ संरचनाको आधारमा क्रिया

क्रियाको निर्माणसँग सम्बन्धित रहेर गरिने वर्गीकरणलाई संरचनाको आधार भनिन्छ । यस आधारमा लिम्बू भाषामा क्रिया दुई प्रकारका छन् :

तक् पाम्ने (सरल क्रिया)

कुनै एउटा मात्र धातुबाट निर्मित क्रियालाई तक् पाम्मे (सरल क्रिया) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका तक् पाम्मे (सरल क्रिया) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
एत्	हाँस्छ	नित्	पढ्छ
पेक्का	जान्छु	चोगु	गर्छ, आदि ।

चक् पाम्मे (संयुक्त क्रिया)

दुई वा दुईभन्दा बढी धातुबाट निर्मित क्रियालाई चक् पाम्मे (संयुक्त क्रिया) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका चक् पाम्मे (संयुक्त क्रिया) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
चसुरु	खाइसक्यो	हुक्खुदेसु	खन्याइहाल्यो
पेमारे	गइसक्यो	निर्सुरबा	पढिसकेको, आदि ।

५.४.३ अर्थ प्रधानताका आधार

क्रियाले वाक्यको मुख्य अर्थ बुझाउने वा नबुझाउने आधारमा गरिने वर्गीकणलाई अर्थ प्रधानताका आधार भनिन्छ । लिम्बू भाषामा क्रियालाई अर्थ प्रधानताका आधारमा दुई किसिममा विभाजन गरिएको पाइन्छ । ती यसप्रकार छन् :

तुम्पाम्मे (मुख्य क्रिया)

वाक्यको मुख्य अर्थ दिने क्रियालाई तुम् पाम्मे (मुख्य क्रिया) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका तुम् पाम्मेहरू (मुख्य क्रिया) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
चर	खाँदै	पेक्मा	जानु, आदि ।
चआङ	खाएको		

चुम पाम्मे (सहायक क्रिया)

वाक्यको मुख्य अर्थ दिन असमर्थ वा मुख्य क्रियाको सहयोगीका रूपमा रही काल वा भावको अभिव्यक्ति दिने क्रियालाई चुम पाम्मे (सहायक क्रिया) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका चुम पाम्मेहरू (सहायक क्रिया) जस्तैः

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
वये	थियो	पिरु	थियो
वा	छ	चुरे	सक्यो, आदि ।

५.४.४ कर्मका आधारमा क्रिया

क्रियाले वाक्यमा कर्म लिने वा नलिने आधारमा गरिने वर्गीकरणलाई कर्मका आधार भनिन्छ । लिम्बू भाषाका कर्मका आधार दुई प्रकारका छन् । तिनलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

चुक पाम्मे (सकर्मक क्रिया)

कर्म लिने क्रियालाई चुक पाम्मे (सकर्मक क्रिया) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका चुक पाम्मेहरू (सकर्मक क्रिया) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
च	खान्छ	चोक्	गर्छ, आदि ।
चा	खेल्छ		

फेङ पाम्मे (अकर्मक क्रिया)

कर्म नलिने क्रियालाई फेङ पाम्मे (अकर्मक क्रिया) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका फेङ पाम्मेहरू (अकर्मक क्रिया) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
एत्	हाँस्छ	वये	थियो, आदि ।
हाबा	रोयो		

यसरी अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषाका पाम्मे (क्रिया) जनाउने आफ्नै मौलिक शब्दहरू रहेका छन् । त्यसमध्ये वाक्य टुङ्ग्याउने आधार, संरचनाको आधार, अर्थ प्रधानताका आधार र कर्मका आधार यी शब्दहरू लिम्बू भाषाका मौलिक नभएर नेपाली भाषाकै सरह रहेका छन् ।

५.५ पाम्मेबो (क्रिया विशेषण)

क्रियाको स्थान, समय, परिमाण, कारण आदि विशेषता बुझाउने अव्यय पदलाई पाइमेबो (क्रियाविशेषण वा क्रियायोगी) भनिन्छ । लिम्बू भाषामा पनि पाइमेबो (क्रिया विशेषण) रहेका छन् । यसलाई यसप्रकार विभाजन गरी उल्लेख गर्न सकिन्छ :

५.५.१ तेन्मेप्पा पाम्मेबो (स्थानवाचक क्रियाविशेषण)

कुनै पनि स्थानसम्बन्धी सूचना जनाउने पाइमेबोलाई तेनेमेप्पा (स्थानवाचक क्रियाविशेषण) भनिन्छ । यसले आत्ति (कहाँ) र आत्ताइन (कता) भन्ने प्रश्नको जवाफ दिन्छ । यहाँ लिम्बू भाषाका तेन्मेप्पा पाम्मेबो (स्थानवाचक क्रियाविशेषण) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
थो	माथि	कन्ना	यता
ना	पर	पाखा	बाहिर, आदि ।

५.५.२ येनमेप्पा पाम्मेबो (समयवाचक क्रियाविशेषण)

काल बुझाउने पाम्मेबो (क्रिया विशेषण) लाई येनमेप्पा पाम्मेबो (समयवाचक) क्रियाविशेषण) भनिन्छ । यहाँ लिम्बू भाषाका येनमेप्पा पाम्मेबो (समयवाचक क्रियाविशेषण) यसप्रकार छन् : आइन(आज), मिम्मा) हिजो), तादिक् (भोलि) आदि ।

५.५.३ यक्सेनमेप्पा पाइमेबो (परिमाणवाचक क्रियाविशेषण)

यसले क्रियाका साथै विशेषण र क्रियाविशेषणको समेत परिमाण जनाउने काम गर्दछ । लिम्बू भाषाका यक्सेनमेप्पा पाम्मेबो (परिमाणवाचक क्रियाविशेषण) यसप्रकार छन् : यरिक (धेरै), नप्मा (निकै), सुलिक (थोरै) आदि ।

५.५.४ सुम्बोमेप्पा पाम्मेबो (रीतिवाचक क्रियाविशेषण)

क्रियाको तरिका वा ढङ्ग जनाउने शब्दलाई सुम्बोमेप्पा पाम्मेबो (रीतिवाचक क्रियाविशेषण) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका सुम्बोमेप्पा पाम्मेबो (रीतिवाचक क्रियाविशेषण) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	**नेपाली भाषामा अर्थ**	**लिम्बू भाषाका शब्द**	**नेपाली भाषामा अर्थ**
नुरिक	राम्ररी	हाराहारा	सरसर्ती आदि ।
लोक्तेआङ	दौडेर		

५.५.५ खेनमेप्पा पाम्मेबो (आवृत्तिवाचक क्रिया विशेषण)

एक वा एकभन्दा बढी अभिप्राय बुझाउनेलाई खेनमेप्पा पाम्मेबो (आवृत्तिवाचक क्रियाविशेषण) भनिन्छ । खेनमेप्पा पाम्मेबो (आवृत्तिवाचक क्रियाविशेषण) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	**नेपाली भाषामा अर्थ**	**लिम्बू भाषाका शब्द**	**नेपाली भाषामा अर्थ**
एत्लेङ	बारम्बार	सुत्लेङ	तीनपल्ट आदि ।

५.५.६ सामापेप्पा पाम्मेबो (साधनबोधक क्रियाविशेषण)

यसमा क्रियाले कुनै पनि साधन वा माध्यमद्वारा काम भएको जनाउँछ । लिम्बू भाषाका सामापेप्पा पाम्मेबो (साधनबोधक क्रियाविशेषण) लाई यसप्रकार हेर्न सकिन्छ :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
तक्कातिल्ले	लट्ठीले	सिकीले	रिसले, आदि ।
सिंजवाल्ले	रक्सीले		

यहाँ अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषाका पाम्मेबो (क्रियाविशेषण) जनीत शब्दहरू नितान्त मौलिक रहेका छन् । त्यसैले नेपाली भाषासँग सामीप्य पाइँदैन ।

५.६ तेन्याङ (नामयोगी)

विभिन्न किसिमको अर्थगत सम्बन्ध जनाउन नाम वा नाम स्थानिक शब्दसँग आवद्ध भएर आउने शब्दलाई तेन्याङ (नामयोगी) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका तेन्याङहरू (नामयोगी) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
सिगाङ	भित्र	लेखाङ	तिर
सम्दाङ	माथि	तारिक	सम्म, आदि ।

यहाँ हेर्दा लिम्बू भाषाका तेन्याङ (नामयोगी) शब्दहरू नेपाली भाषाका भन्दा फरक छन् ।

५.७ मिङ्गाम (संयोजक)

शब्द, पदावली वा उपवाक्यहरूलाई जोड्ने अव्यय पदलाई मिङ्गाम (संयोजक) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका मिङ्गामहरू (संयोजक) यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
नु	सँग	कर	तर
ग्र	भने	या	वा, आदि ।

यहाँ लिम्बू भाषाका मिङ्गाम (संयोजक) 'नु' ले नेपाली भाषाको संयोजक (र/सँग) दुबैलाई बुझाउँछ ।

५.८ ओक्सि (विस्मयादिबोधक)

विभिन्न अवस्था, घटना वा परिवेशअनुसार मानव मनमा उत्पन्न हुने हर्ष, विस्मात्, दुःख आदि प्रकट गर्न प्रयोग गरिने शब्दहरूलाई ओक्सि (विस्मयादिबोधक) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका ओक्सि (विस्यादिबोधक) शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
पक्कुन्दे, तियाहा, हा, हा, हा	खुसी हुँदा	हाहो, हिहिहो, मेम्बेहो	दुःख हुँदा
		आम्बि, आम्बिङ	तर्सिँदा, आदि ।

यसरी अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषाका ओक्सि (विस्मयादिबोधक) शब्दहरू आफ्नै मौलिक रहेका पाइन्छन् ।

५.९ पेदक (निपात)

आफ्नो स्वतन्त्र अर्थ नभएका तर वाक्यमा प्रयोग भई भनाइमा जोड दिने, अर्थमा मिठास ल्याउने शब्दहरूलाई पेदक (निपात) भनिन्छ । लिम्बू भाषाका पेदक (निपात) शब्दहरू यसप्रकार छन् :

लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ	लिम्बू भाषाका शब्द	नेपाली भाषामा अर्थ
मु	अरे	ए	नै
ग	त	नि	पो, आदि ।

यसरी हेर्दा लिम्बू भाषामा निपात बुझाउने आफ्नै मौलिक शब्दहरू रहेका छन् । यी शब्दहरू नेपाली भाषासँग निकट देखिए पनि धेरै नै भिन्न देखिन्छन् ।

५.१० निष्कर्ष

नेपाली भाषामा जस्तै लिम्बू भाषामा पनि नौ किसिमका शब्दवर्ग रहेका छन् । नेपाली भाषामा धेरै किसिमका मिङ (नाम) शब्द भएको जस्तै लिम्बू भाषामा पनि एक्केमिङ (जातिवाचक नाम), खिक्मिङ् (व्यक्तिवाचक नाम), सुम्मिङ् (समूहवाचक नाम), फुमिङ् (

द्रव्यवाचक नाम) र निङ्वामिङ (भाववाचक नाम) गरी पाँच किसिमका नामहरू रहेका छन् । त्यस्तै जसरी नेपाली भाषामा मिङ्लेक सर्वनामको प्रयोग विभिन्न किसिमबाट हुन्छ, त्यसरी नै लिम्बू भाषामा प्रयोग भएको पाइन्छ । लिम्बू भाषाका शब्दवर्गहरूलाई जनाउने आफ्नै मौलिक नाम रहेका छन् । जस्तैः मिङ् (नाम), मिङ्लेक (सर्वनाम), लोसोक (विशेषण), पाम्मे (क्रिया) आदि । यी शब्दवर्गअन्तर्गतका शब्दहरू लिम्बू भाषामा आफ्नै छुट्टै पहिचान सहितको मौलिक किसिमका रहेका छन् । त्यसकारण पनि नेपाली र लिम्बू भाषाका शब्दवर्गका शब्दहरूमा एकरूपता पाइँदैन ।

अध्याय छ

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

६.१ सारांश

प्रस्तुत शोधकार्य लिम्बू भाषाका आधारभूत शब्दभण्डारको अध्ययनमा केन्द्रित छ । यस शोधकार्यलाई छवटा अध्यायमा विभाजन गरिएको छ । प्रत्येक अध्यायलाई विभिन्न शीर्षक र उपशीर्षकमा विभाजन गरिएको छ ।

अध्याय एकको शीर्षक शोध परिचय रहेको छ । यसअन्तर्गत समस्याकथन, अध्ययनको उद्देश्य, शोधको सान्दर्भिकता र उपादेयता, शोधको सीमाङ्कन तथा अध्ययनको रूपरेखा उपशीर्षकहरूमा विभाजन गरी अध्ययन गरिएको छ । विषयपरिचयअन्तर्गत शोधशीर्षकलाई चिनाउने क्रममा भाषा, शब्द र लिम्बू भाषाका बारेमा चिनारी दिइएको छ । भाषा विचार विनिमयको माध्यम हो । आधारभूत शब्द भन्नाले कुनै पनि भाषा प्रयोग गर्दा शब्द नछुट्ने शब्द नै आधारभूत शब्द हो । लिम्बू जातिका मानिसहरूले प्रयोग गर्ने भाषालाई लिम्बू भाषा भनिन्छ । लिम्बू भाषामा पनि अन्य भाषामा जस्तै मौलिक शब्दहरू पाइन्छन् । लिम्बू भाषाको स्वरूप, शब्दभण्डार र कार्यका आधारमा यस भाषाको वर्गीकरणलाई मूल समस्या बनाई यस शोधलाई अगाडि बढाइएको छ । यसै समस्यासँग सम्बन्धित उक्त भाषाका स्वरूप, शब्दभण्डार र कार्यका आधारमा शब्दहरूको खोजी गरेर ती समस्याहरको समाधान गर्ने उद्देश्य राखिएको कुरा यस अध्यायमा उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षकमा यसभन्दा अघि शोध अध्ययन नभएकाले यो शोधकार्य महत्त्वपूर्ण तथा औचित्यपूर्ण भएको कुरा उल्लेख गरिएको छ । यस क्रममा अध्ययन क्षेत्रका रूपमा झापा जिल्लाको खुदुनाबारी गाविसलाई लिइएको छ भने प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा उक्त गाविसका स्थायी बसोबास गर्ने मूल भाषा लिम्बू भएका ५० जना ज्येष्ठ नागरिकलाई लिइएको छ । यीबाहेक अन्य आधारबाट यस शोधमा अध्ययन गरिएको छैन । शोधपत्रको रूपरेखाअन्तर्गत अन्तिममा अध्याय एकमा शोधपरिचय, अध्याय दुईमा पूर्वकार्यको समीक्षा र अवधारणात्मक ढाँचा, अध्याय तिनमा अध्ययन विधि र प्रक्रिया र अध्याय चारमा यस भाषाका आधारभूत शब्दभण्डार, अध्याय पाँचमा कार्यका आधारमा लिम्बू भाषाको शब्दको वर्गीकरण र अध्याय छ तथा अन्तिम अध्यायमा सारांश, निष्कर्ष र उपयोगितालाई अध्ययनको रूपरेखा मानिएको छ ।

यस अध्याय दुईको शीर्षक पूर्वकार्यको समीक्षा र अवधारणात्मक ढाँचा रहेको छ । यसमा पनि पूर्वकार्यको समीक्षाअन्तर्गत पुस्तक समीक्षा र शोधपत्रको समीक्षालाई छुट्टाछुट्टै

अध्ययन गरिएको छ । त्यसैगरी अवधारणात्मक ढाँचाअन्तर्गत शब्दभण्डारको परिचय, शब्दवर्गको परिचय, लिम्बू भाषाको परिचय, लिम्बू भाषिकाको परिचयहरूलाई समावेश गरी विस्तृत रूपमा उल्लेख गरिएको छ ।

अध्याय तिनको शीर्षक शोधविधि र प्रक्रिया रहेको छ । प्रस्तुत शोध अध्ययनका क्रममा प्रयोगमा ल्याइएका विधि तथा प्रक्रियाहरूमा तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरूअन्तर्गत पुस्तकालयीय, अन्तर्वार्ता र क्षेत्रीय अध्ययन रहेका छन् । सामग्री सङ्कलनका स्रोतहरूअन्तर्गत प्राथमिक स्रोत र द्वितीयक स्रोत रहेका छन् र विश्लेषणलाई उल्लेख गरिएको छ ।

अध्याय चारको शीर्षक लिम्बू भाषाको आधारभूत शब्दभण्डार रहेको छ । यसअन्तर्गत प्राणीलाई जनाउने, निर्जीव वस्तुलाई जनाउने शब्दहरूअन्तर्गत पनि विभिन्न उपशीर्षकहरू रहेका छन् । शरीरका अङ्ग, समय, मानव निर्मित वस्तु, रङ्ग, नातासम्बन्ध सम्बन्धी रोग, महिना, दिन, ऋतु, देवी देवता, मानव स्वभाव, पहिरन, ग्रह, राशी, मानापाथी र तराजु नापो, विवाहसँग सम्बन्धित, संगीत, वाद्यवादन र नृत्यसँग सम्बन्धित, मृत्युसंस्कारसँग सम्बन्धित र विविध कुराहरू जनाउने शब्दहरूलाई उल्लेख गरिएको छ ।

अध्याय पाँचको शीर्षक कार्यका आधारमा लिम्बू भाषाको शब्दको वर्गीकरण रहेको छ । यसअन्तर्गत मिङ (नाम) लाई विभिन्न उपशीर्षकहरूमा राखिएको छ । मिङ्लेक (सर्वनाम) यसलाई पनि विभिन्न उपशीर्षकहरूममा व्यक्त गरिएको छ । लोसोक (विशेषण) अन्तर्गत पनि उपशीर्षकहरू रहेका छन् । पाम्मे (क्रिया) लाई पनि विभिन्न उपशीर्षकहरूमा राखिएको छ । पाम्मेबो (क्रियायोगी)अन्तर्गत पनि धेरै उपशीर्षकहरू रहेका छन् । तेन्याङ (नामयोगी), मिङ्गाम (संयोजक), ओक्सि (विस्मयादिबोधक) र पेदक (निपात) हरूलाई उल्लेख गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय छको शीर्षकमा सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता रहेका छन् । यस अध्ययनको सारांशअन्तर्गत सबै अध्यायका कुराहरूलाई सङ्क्षिप्त रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । त्यसै गरी शोध अध्ययनबाट प्राप्त निष्कर्षलाई बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधका उपयोगिताहरूलाई यहाँ नीतिगत तह र प्रयोगगत तह गरी भिन्न रूपमा उल्लेख गरिएको छ । छैटौं अध्यायको अन्त्यमा परिशिष्ट खण्ड रहेका छन् । यसअन्तर्गत अन्तर्वार्ताका क्रममा तयार पारिएको प्रश्नावलीलाई समावेश गरिएको छ । अन्त्यमा सन्दर्भसूची दिइएको छ ।

६.२ निष्कर्ष

भाषा एक व्यक्तिको विचारलाई अर्को व्यक्तिसम्म पुऱ्याउने साधन हो । भाषाद्वारा नै एक व्यक्तिको भाव अन्य व्यक्तिहरू समक्ष प्रकट हुन्छ । इतिहासमा भए गरेका सम्पूर्ण कार्यलाई वर्तमानमा हस्तान्तरण गर्ने कार्य भाषाले गर्दछ । नेपाल भाषिक बाहुल्यता भएको देश हो । यी विविध भाषाहरूमध्येको एक सर्वप्राचीन भाषा लिम्बू हो । लिम्बू जातिले यो भाषाको प्रयोग गर्दछन् । यो भाषा पूर्वका जिल्लाहरूमा बढी मात्रामा बोलिन्छन् । झापा खुदुनाबारी गाविसमा बोलिने लिम्बू भाषाको अध्ययन विश्लेषण गर्दा प्राप्त भएको निष्कर्षहरूलाई निम्नानुसार बुँदागत गरिएको छ :

- लिम्बू भाषाका प्राणी र निर्जीव वस्तु जनाउने शब्दहरू मौलिक छन् । त्यसकारण यी नेपाली भाषाका भन्दा फरक देखिन्छन् ।
- लिम्बू भाषाका शरीरका अङ्ग जनीत शब्दहरू नेपाली भाषासँग मिल्दैनन् ।
- लिम्बू भाषाका खाद्य, पेय पदार्थ र स्वाद बुझाउने शब्दहरू आफ्नै मौलिक छन् ।
- लिम्बू भाषाका नाता सम्बन्ध जनाउने शब्दहरू आफ्नै छुट्टै अस्तित्व छ ।
- लिम्बू भाषामा रोग र रङ बुझाउने शब्दहरू अत्यन्तै मौलिक देखिन्छन् । त्यसैले नेपाल भाषासँग मिल्दाजुल्दा देखिँदैनन् ।
- लिम्बू भाषाका समय, महिना, दिन, ऋतु बुझाउने शब्दहरू आफ्नै अस्तित्व सहितका मौलिक छन् ।
- यस भाषाका शब्दवर्ग अन्तर्गतका मिङ् (नाम), मिङ्लेक (सर्वनाम), लोसोक (विशेषण), पाम्मे (क्रिया) शब्दहरू मौलिक पाइन्छन् ।
- लिम्बू भाषामा पाम्मेबो (क्रियाविशेषण), तेन्याङ (नामयोगी), मिङगाम (संयोजक), ओक्सि (विस्मयादिबोधक), पेदक (निपात) यी शब्दहरू आफैँमा मौलिक छन् । त्यस कारण पनि यी नेपाली भाषाभन्दा अलग अलग देखिन्छन् ।
- सर्वनामअन्तर्गतको उपशीर्षक पुरुषवाचक सर्वनामलाई एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ ।
- लिम्बू भाषामा भएका देवीदेवता, मानव स्वभाव, पहिरन, ग्रह, राशी, मानपाथी र तराजु नापो, क्रमसङ्ख्या, गन्ती, संगीत, वाद्यवादन र नृत्य, विवाहसँग सम्बन्धित र

मृत्यु संस्कार सम्बन्धित शब्दहरू लिम्बू भाषामा अत्यन्तै मौलिक देखिन्छन् । त्यसैले ती नेपाली भाषाका शब्दसँग समान छैनन् ।

६.३ उपयोगिता

भाषाको अध्ययन अनुसन्धानबाट भाषासम्बन्धी ज्ञान प्राप्त हुनका साथै भाषाको महत्त्व बुझी यसलाई लोप हुनबाट बचाउन सहयोग पुग्दछ । भाषाका संरक्षण, संवर्द्धन र विकासमा टेवा पुऱ्याउँदछ । यस शोध अध्ययन पनि लिम्बू भाषाका सम्बन्धमा बुझ्न चाहने, जान्न इच्छा राख्ने व्यक्तिका लागि अति उपयोगी हुने देखिन्छ । प्रस्तुत शोधकार्यको प्राप्ति दुई किसिमले उपयोगी हुने देखिन्छ ।

६.३.१ नीतिगत तह

- प्रस्तुत अध्ययनबाट लिम्बू भाषा सम्बन्धी अध्ययन गर्न चाहने अनुसन्धानकर्ताहरूलाई उपयोगी हुनेछ ।
- लिम्बू भाषाको व्याकरण र शब्दकोश निर्माणकर्ताहरूलाई उपयोगी हुनेछ ।
- लिम्बू भाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक तयार गर्नेहरूलाई उपयोगी देखिन्छ ।
- कुनै पनि मातृभाषाहरूलाई संरक्षण, संवर्द्धन, विकास, विस्तार र उन्नत बनाउन उपयोगी देखिन्छ ।

६.३.२ प्रयोगगत तह

प्रयोगगत तहअन्तर्गत निम्नलिखित उपयोगिताहरूलाई प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

- लिम्बू मातृभाषीहरूलाई आफ्नो भाषा सिक्न सिकाउन सामग्रीको सहजता प्रदान गर्दछ ।
- लिम्बू भाषाको व्याकरण शिक्षणमा उपयोगी देखिन्छ ।
- लिम्बू भाषाका लागि शैक्षिक सामग्रीको रूपमा उपयोगी हुनेछ ।
- नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा विषय शिक्षकलाई भाषिक सचेतता प्रदान गर्न सहयोग गर्दछ ।
- लिम्बू मातृभाषीसँग विचार आदान प्रदान गर्न उपयोगी हुन्छ ।
- नेपाली र लिम्बू भाषाका शिक्षकलाई व्यतिरेकी विश्लेषण गरी प्रभावकारी शिक्षण गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।

सन्दर्भ सामग्री सूची

अधिकारी, विष्णुप्रसाद (२०७०), **प्राथमिक शिक्षक दिग्दर्शन नेपाली,** काठमाडौँ : आशिष बुक्स हाउस प्रा.लि., बागबजार ।

अधिकारी, विष्णुप्रसाद (२०७२), **शिक्षा सेवा प्राविधिक सहायक परीक्षा दिग्दर्शन,** काठमाडौँ : आशिष बुक हाउस प्रा.लि., बागबजार ।

आचार्य, भागवत र नेपाल, देवी (२०६२), **स्नातक अनिवार्य नेपाली,** काठमाडौँ : हजुरको प्रकाशन प्रदर्शनीमार्ग ।

आङ्बाहाङ, खड्गेन्द्र सिङ (२०६१), **लिम्बू नेपाली -प्रकृति,** सुनसरी : सापकोटा प्रिन्टिङ प्रेस ।

एटम, नेत्र र बराल, कृष्णहरि (२०६१), **साधारण नेपाली,** काठमाडौँ : हजुरको प्रकाशन, प्रदर्शनीमार्ग ।

काइँला, विरही (२००५), **सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान,** काठमाडौँ : रत्न पुस्तक भण्डार ।

कुरुम्बाङ, हर्कजङ (२०७०), **नेपाली-लिम्बू शब्दकोश,** ललितपुर : मञ्जश्री प्रेस, लगनखेल ।

कुरुम्बाङ, हर्कजङ र तुम्बाहाङ्फे गम्भीरध्वज (२०७२), **लिम्बू-अङ्ग्रेजी-नेपाली शब्दकोश,** काठमाडौँ : कञ्चन प्रिन्टिङ प्रेस, बागबजार ।

चेम्जोङ, इमानसिंह (२०६०), **किरात व्याकरण,** काठमाडौँ : कञ्चन प्रिन्टिङ प्रेस, बागबजार ।

चेम्जोङ, निर्मला (२०६८), **पान्थरे लिम्बू भाषिका : एक अध्ययन,** स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

थेबे, मेघा (२०७०), **लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन,** स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

दाहाल, सीता (२०७१), **कक्षा आठका लिम्बू भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपालीको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन,** स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान (२०५९), **लिम्बू-नेपाली-अङ्ग्रेजी शब्दकोश,** काठमाडौँ : प्रज्ञा भवन कमलादी ।

पौडेल, माधवप्रसाद (२०७०), **नेपाली भाषा शिक्षण,** काठमाडौँ : विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि., कमलपोखरी ।

बन्धु, चूडामणि (२०५३), **भाषाविज्ञान,** काठमाडौँ : साभ्mा प्रकाशन ।

भण्डारी, पारसमणि र पोखरेल, केशवराज (२०७२), **ऐतिहासिक भाषाविज्ञान र नेपाली भाषा,** काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, भोटाहिटी ।

माबो पदम (२०६७), **प्रायोगिक लिम्बू व्याकरण,** किरात याक्थुङ चुम्लुङ, कतार ।

लिम्बू, चित्रकुमार (२०७२), **लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाको व्याकरणको तुलनात्मक अध्ययन,** स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

लिम्बू, विष्णुमाया (२०७१), **कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन,** स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

शर्मा, मोहनराज (२०५३), **शब्दरचना र वर्णविन्यास,** काठमाडौँ : नवीन प्रकाशन, भोटाहिटी ।

सरकारी कार्यालयको केन्द्रीय तथ्याङ्क (२०७०), **राष्ट्रिय जनसङ्ख्या र आवास जनगणना** (२०६८), काठमाडौँ : रामशाहपथ, थापाथली ।

परिशिष्ट (क)

प्रश्नावली

१. तपाईहरूलाई लिम्बू किन भनिएको हो ?

२. तपाईको मूल भाषा के हो ?

३. आफ्नो घर परिवार र समुदायमा लिम्बू भाषा नै बोल्नुहुन्छ कि नेपाली भाषा बोल्नुहुन्छ ?

४. लिम्बू भाषा बोल्ने व्यक्तिहरू कुन कुन ठाउँमा रहेका छन् ?

५. लिम्बू भाषीदेखि बाहेक अन्य भाषीसँग कुन भाषा बोल्नुहुन्छ ?

६. लिम्बू भाषाको लिपिको नाम के हो ?

७. कानुनमा व्यवस्था गरिए अनुसार तपाईको समुदायमा लिम्बू भाषाको पठनपाठन भएको छ ?

८. लिम्बू भाषाका विवाहसँग सम्बन्धित शब्दहरू बताइदिनुहोस् ?

९. लिम्बू भाषाका मृत्युसंस्कार सम्बन्धित शब्दहरू के के हुन् ?

१०. लिम्बू भाषाको इतिहासबारे बताइदिनुहोस् ?

११. लिम्बू भाषाको वर्तमान अवस्था कस्तो छ ?

१२. लिम्बू भाषाको शब्दभण्डार कस्तो रहेको छ ?

१३. यस भाषाका शब्दहरू अन्य कुनै भाषाका शब्दहरूसँग समान देखिन्छन् ?

१४. लिम्बू भाषाको शब्दवर्ग कस्तो किसिमको रहेको छ ?

परिशिष्ट (ख)

प्रश्नावली

यहाँ भएका शब्दहरूलाई लिम्बू भाषामा बताइदिनुहोस् :

गाई	....	सेतो	....
भैँसी	....	सूर्य	....
गोरु	....	जुन	....
बाघ	....	भात	....
हात्ती	....	सब्जी	....
कुखुरा	....	आमा	....
सुगा	....	बुवा	....
उडुस	....	घर	....
जुम्रा	....	आज	....
साल	....	क्षयरोग	....
आँप	....	वैशाख	....
कटर	....	आइतबार	....
लालीगुराँस	....	ग्रीष्म	....
गुलाब	....	शून्य	....
पारिजात	....	एकमुठी	....
बाँस	....	शनि	....

केरा	....	मेष	....
गुलियो	....	पहिलो	....
तितो	....	देवी	....
आगो	....	देवता	....
खुकुरी	....	च्याब्रुङ	....
डोको	....	कुटुनी	....
आँखा	....	कात्रो	....
कान	....	कम्फु	....

व्यक्तिवृत्त विवरण

नाम : देवीमाया एक्तेन

जन्ममिति : २०४५/०८/२३

स्थायी ठेगाना : अर्जुनधारा नगरपालिका-१, झापा

आमा : पदममाया एक्तेन

बुवा : ताप बहादुर एक्तेन

पति : पूर्ण लिङ्दम्

लिङ्ग : महिला

धर्म : किराँत

भाषा : लिम्बू, नेपाली, अङ्ग्रेजी र हिन्दी

शिक्षा : स्नातकोत्तर तह (एम.एड.)

सम्पर्क नं. : ९८१७९७३८०८

इमेल : devilimbu299@gmail.com

रुचि : अध्ययन अध्यापन

राष्ट्रियता : नेपाली

शैक्षिक योग्यताको विवरण

क्र.सं.	तह	शिक्षण संस्था	उत्तीर्ण साल
१	प्रवेशिका	श्री सिंहदेवी मा.वि., अर्जुनधारा नगरपालिका-१, झापा	२०६३
२	प्रवीणता प्रमाणपत्र	श्री शनिश्चरे उ.मा.वि., अर्जुनधारा नगरपालिका, झापा	२०६६
३	स्नातक	श्री शनिश्चरे बहुमुखी क्याम्पस, अर्जुनधारा नगरपालिका, झापा	२०६९
४	स्नातकोत्तर	विश्वविद्यालय क्याम्पस, कीर्तिपुर, काठमाडौं	२०७३